CHRESTOMATHIA
TALMUDICA
ET
RABBINICA.

COLLEGIT,
BREVI ANNOTATIONE ILLUSTRAVIT,
INDICE VERBORUM
AUXIT

D. GEO. BENEDICT. WINER,
THEOL. PROF. E. IN ACAD. LIPS.

LIPSIAE
IMPENSIS C. H. F. HARTMANNI
MDCCCXXII.

CHRESTOMATHIA
TALMUDICA
ET
RABBINICA.

COLLEGIT,
BREVI ANNOTATIONE ILLUSTRAVIT,
INDICE VERBORUM
AUXIT

D. GEO. BENEDICT. WINER,
THEOL. PROF. E. IN ACAD. LIPS.

LIPSIAE
IMPENSIS C. H. F. HARTMANNI
MDCCCXXII.

LECTORI BENEVOLO

S.

In scholis chaldaicis cum nuper delatus essem ad sermonem talmudicum et rabbinicum, frustra circumspexi librum, quem huic institutioni adhiberem. Itaque facile a me impetravi, ut in eo conficiendo operam ipse ponerem. Duo autem potissimum in excerpendi e talmudicis rabbinicisque commentariis negotio spectanda mihi visa sunt, primum ut ea capita seligerem, quorum esset in theologia sive exegetica sive dogmatica aliquis usus; alterum, ut talia proponerem iuvenibus, unde possent, quale sit Talmudistarum et Rabbinorum ingenium, accurate perspicere. Interpretationem vero et ipsam duplici modo iuvare studui, tum ea, quae viderentur paullo difficiliora esse, vel ex historiis vel ex Judaeorum disciplina vel deni-

que ex orationis talmudicae caussis et rationibus illustrando, tum adiecto in calce libri indice eorum vocabulorum omnium, quorum non putarem in iuvenibus esse aliquam e lectionibus hebraicis residuam notitiam. Ceterum impense opto, ut hic libellus aliis etiam rerum talmudicarum magistris probetur, ne bibliopola, ad bene merendum de optimis literis, si quis alius, proclivis, honesti lucri spe prorsus excidat.

Scrib. Lipsiae m. Sept. 1822.

D. Winer.

INDEX CAPITUM.

1.

Sententiae Rabbinorum.

(Pirke Aboth Mischn. Surenh. T. IV. p. 409 sqq.)

שנים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה [a] שכינה שרוית
ביניהם: הוי [b] קל לראש [c] ונוח לתשחורת והוי מקבל את
האדם בשמחה: איזהו חכם הלמד מכל אדם: יהי כבוד
תלמידך חביב עליך כשלך [d]: יפה שעה אחת בתשובה
ובמעשים טובים [e] בעולם הזה מכל חיי העולם הבא:
בנפול אויבך אל תשמח ובהכשלו אל יגל לבך: הוו זהירין
ברשות שאין קרבין לו לאדם אלא לצורך עצמן [f]: נראין
כאוהבין כשעת הנאתן ואין עומדין לו לאדם בשעת דוחקו:

2.

De Synedrii forma et candidatis.

(Mischna Sanh. 4, 3. 4. Surenh. T. IV. p. 226 sqq.)

סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה כדי שיהו רואין זה
את זה ושני סופרין הדייני עד מדין לפניהן אחד מימין ואחד

---

a) Sermones de lege (de rebus divinis.). — b) esto. — c) ראש vir honoratus. — d) ut tua (gloria.). — e) hora una, quae est insignis poenitentia hominis peccatoris. — f) quando necessitate premuntur.

משמאל וכותבין דברי המזכין *) ודברי המחייבין: ג' שורות של ת"ח יושבין לפניהן כל אחד ואחד מכיר את מקומו היו צריכים לסמוך סומכין מן הראשונה א' מן השנייה בא לו לראשונה ואחד מן השלישית בא לו לשנייה:

3.

De lapidatione.

(Mischn. Sanh. 6, 4. Surenh. T. IV. p. 236.)

בית הסקילה [a] היה גבוה שתי קומות [b] אחד מן העדים דוחפו על מתניו [c]: אם מת בה יצא ואם לאו השני נוטל את האבן ונותנה על לבו אם מת בה יצא ואם לאו רגימתו בכל ישראל: כל הנסקלין נתלין האיש תולין אותו פניו כלפי [d]) העם והאשה פניה כלפי העץ:

4.

De iis, qui regni Messiani non sunt participes.

(Mischn. Sanhedr. 2, 1. Surenh. T. IV. p. 259.)

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא ואלו ישראלים שאין להם חלק לעולם הבא האומר אין תחיית המתים אין תורה מן השמים ואפיקורוס: ר' עקיבא אומר אף הקרא

---

*) וכך.

a) locus, in quo consistebat is, qui lapidibus trucidandus erat. — b) Zwei Mannslängen hoch. — c) ita ut in lumbos caderet. — d) versus, mit dem Gesicht nach dem Volke.

בספרים החיצונים: אבא שאול אומר אף ההוגה את השם [a]) באותיותיו [b]):

5.

Sententiae

Talmudistarum, quarum aliqua est cum Christi sententiis similitudo.

איני מבקש להראות [a]) אב ויוצר אלא שהוא עושה רצוני [b]): גשמים בין לצדיקים בין לרשעים [c]): כל המקטין עצמו על דברי תורה בעולם הזה נעשה גדול לעולם הבא [d]); במכילא דאנש מכיל בה מכילין ליה בין מכילא טבא בין מכילא בישא [e]): בני עלמא לא מסתכלין ולא משתדלין במילי דאורייתא [f]): כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים [g]): נאים דברים היוצאים מפי עושיהם [h]): חברך קרייך [i]) חמרא אוכפא מוש לגביך [k]): מאן דסעיד למאריה דאורייתא נטל ברכאן מעילא ותתא [l]): אחד הוא נרו של שלום ואורה דרה אצלך [m]): כל מי שמקבל פני חברים כאלו מקבל פני שכינה [n]):

---

a) nomen יהוה, quod Judaeis ineffabile existimatur. — b) his quatuor: יהוה.

a) nolo videri, haberi. — b) cf. Mt. 7, 21. — c) Mt. 5, 45. — d) Mt. 23, 12. — e) Luc. 6, 38. Mt. 7, 2. — f) Luc. 16, 8. — g) Mt. 5, 7. — h) Mt. 5, 19. — i) קרא. — k) Mt. 5, 39. — l) Mt. 10, 42. — m) Joh. 8, 12. — n) Mt. 10, 40.

6.

De Messia ad portam urbis Romae sedente.

(Gem. Sanhedr. cp. 1.)

רבי יהושע בן לוי אשכחי לאליהו דהוי קימי [a] אפיתחא דמערתא דרבי שמעון בן יוחאי אמר ליה אתינא לעלמא דאתי אמר ליה אם ירצה אדון הזה: אמר רבי יהושע בן לוי שנים ראיתי וקול ג' שמעתי: אמר ליה אימת אתי משיח אמר ליה זיל שייליה [b] לדיריה והיכא יתיב: אפיתחא דקרתא [c] ומאי סימניה: יתיב ביני עניי סובלי חלאי [d] וכולן שרו ואסירי [e] בחד זימנא: איהו שרי חד ואסיר חד אמר דילמא מבעינא [f] דלא איעכב: אזל לגביה אמר ליה שלום עליך רבי ומורי: אמר [g] ליה שלום עליך בר ליואי א'ל' [h] לאימת [i] אתי מר א'ל' היום:

7.

De Novilunio.

(Misch. rosch hassehana, 2, 2 sqq. Surenh. II. p. 329 sqq.)

בראשונה היו משיאין משואות: משקלקלו [a] הכותים התקינו [b] שהיו שלוחין יוצאין: חצר גדולה היתה בירושלים ובית יעזק היתה נקראת ולשם כל העדים מתכנסים ובית דין בודקים אותם שם וסעודות גדולות עושים להם בשביל

---

a) קום. — b) שאל cf. Targ. Ps. 137, 3. 106, 14. Declinatur in Pa. ut vv. עו. — c) Romae. — d) qui laborant morbo. — e) fascias quibus alligata erant vulnera. — f) בעא Ithpa. — g) Messias. — h) h. e. אמר ליה. — i) quando.

a) ex quo (malitiose) perverterunt. — b) תקן.

שיהו רגילין לבא [c]: זוג שבא ראשון בודקין אותו ראשון
ומכניסין את הגדול [d] שבהן ואומרין לו אמור ביצד ראית את
הלבנה לפני החמה או לאחר החמה לצפונה או לדרומה כמה
היה גבוה ולאין היה נוטה וכמה היה רחב: אם אמר לפני
החמה לא אמר כלום: ואחר כך היו מכניסין את השני ובודקין
אותו: אם נמצאו דבריהם מכוונים עדותן קיימת ושאר כל
הזוגות שואלין אותן ראשי דברים [e] לא שהיו צריכין להם
אלא כדי שלא יצאו בפחי נפש בשביל שיהו רגילין לבא:

8.

De mactatione agni paschalis.

(Mischna Pesach. 5, 5. 9. Surenh. II. p. 153 sqq.)

הפסח נשחט בשלש כיתות שנאמר [a] ושחטו אותו כל
קהל עדת ישראל קהל ועדת וישראל [b]: נכנסה כת הראשונה
נתמלאת העזרה נעלו דלתות העזרה תקעו הריעו ותקעו הכהנים
עומדים שורות שורות ובידיהם בזיכי כסף ובזיכי זהב שורה
שכולה כסף ושורה שכולה זהב לא היו מעורבין ולא היו
לבזיכים שוליים שמא יניחום [c] ויקרש הדם: שחט ישראל
וקבל [d] הכהן נותנו לחבירו וחבירו לחבירו ומקבל את המלא [e]
ומחזיר את הריקן כהן הקרוב אצל המזבח זורקו זריקה אחת
כנגד היסוד: יצתה כת ראשונה ונכנסה כת שניה יצתה שניה

---

c) ad veniendum. — d) natu maior. — e) de summa rei, obiter.

a) Exod. 12, 6. — b) tria in illo loco insunt vocabula, coetus, congregatio, Israel. — c) ne eas deponerent. Scil. superius latae erant, inferius angustae, ita, ut non possent in solo consistere. — d) excipit sanguinem. — e) acerram.

נכנסה ג׳ כמעשה הראשונה כך מעשה השניה והשלישית קראו את ההלל [f]) אם גמרו שנו ואם שנו שלשו אף על פי שלא שלשו מימיהם: אונקליות של ברזל היו קבועין בכותלים ובעמורין שבהן תולין [g]) ומפשיטין וכל מי שאין לו מקום לתלות ולהפשיט מקלות דקים חלקים היו שם ומניח על כתיפו ועל כתף חבירו ותולה ומפשיט רבי אוליעזר ראמר ארבעה עשר [h]) שחל [i]) להיות בשבת מניח [k]) ידו על כתף חבירו ויד חבירו על כתיפו ותולה ומפשיט קרעו [l]) והוציאו אימוריו נתנו במגיס והקטירן על גבי המזבח: יצתה כת הראשונה וישבה לה בהר הבית שנייה בחיל והשלשה במקומה עומדת: חשיכה [m]) יצאו [n]) וצלו את פסחיהן:

9.

Honores exhibentur Rabbinis.

(Gem. Hieros. Berach. 4.)

ר׳ יוחנן הוה יתיב קרי קומי כנישתא דבבל בציפורין עבר ארכונא ולא קם ליה מקומוי אתון [a]) בעיין [b]) מימחוניה [c])

---

f) hymnus iste nobilis, qui constat sex psalmis (113—118.). — g) agnum paschalem. — h) die quarto decimo. — i) חול. — k) scilicet bacillos illos die sabbati transferre non licuit. — l) agnum paschalem. m) cum tenebrae ortae erant. — n) sic faciebant, quando quartus decimus mensis Nisan inciderat in Sabbatum, nam sabbato non licebat adducere agnum aut assare.

a) אתא. — b) בעא. — c) inf. v. מחא desinens in ין, ut apud Talmud. Omissum est ל.

אמר לון [d]) ארגוניה [e]) בני מוסיא דברייה [f]) הוא עסיק ר׳ חנינא ור׳ יהושע בן לוי עלון [g]) קומי אנטיפתא דקיסרין המתין וקם מן קומיהון אמרו ליה מן קומוי אלין יהודאי את קאים אמר לון אפיהון דמלאכין חמית.

10.

De excubiis, quae in templo Hierosolymitano agebantur.

(Mischn. Middoth. 1. ed. Surenhus. V. p. 232 sqq.)

בשלשה מקומות הכהנים שומרים בבית המקדש בבית אבטינס [a]) בבית הניצוץ [b]) ובבית המוקד [c]) והלוים בעשרים ואחד מקום איש הר בית [d]) היה מחזר על כל משמר ומשמר ואבוקות דולקות לפניו דכל משמר שאינו עומד אומר לו איש הר הבית שלום עליך ניכר שהוא ישן חובטו במקלו ורשות היה [e]) לו לשרוף את כסותו:

---

d) i. e. להון. — e) רשא. — f) ברא. — g) עלל.

a) ad portam aquarum (meridiem versus) exstructa haec domus fuit, ut est in Gemara. — b) posita erat et ipsa in atrio ac habebat ianuam, quae ducebat in viam montis publicam. — c) domus foci: in hac ignis perpetuus alebatur vel ad pedes sacerdotum, qui excubias agebant, calefaciendos vel ad ignem altari subministrandum, ubi is pluvia fuerat exstinctus. — d) praefectus montis templi. — e) licebat ei.

11.

De familia Abtines suffitum parante.

(Gem. babyl. Jom. 11, 3.)

ת״ר בית אבטינס היו בקיאין במעשה הקטורת לא רצו ללמד שלחו חכמים והביאו אומנים מאלכסנדריא [a] של מצרים והיו יודעים לפטם כמותם [b] ולא היו יודעין להעלות עשן כמותן של הללו [c] מתמר ועולה כמקל של הללו [d] מפציע לכאן ולכאן וכשמעו חכמים בדבר אמרו כל שברא הק״ בה לכבודו בראו שנאמר [d] כל פעל ה׳ למענהו וחזרו [f] בית אבטינס למקומם [e] שלחו להם חכמים ולא באו כפלו להן שכרן ובאו כל יום היו נוטלים שנים עשר מנה היום [g] עשרים וארבעה :

12.

Non licet medicinam petere ab homine christiano.

(Gemara fol. 27. col. 2. med.)

לא ישא ויתן אדם עם המינין ואין מתרפאין מהן אפילו לחיי שעה [a] מעשה בבן דמא בן אחותו של ר׳ ישמעאל שהכישו נחש ובא יעקב [b] איש כפר סכניא [c] לרפאותו ולא הניחו לו ר׳ ישמ׳ ואמר לו ר׳ ישמ׳ אחי הנח לו וארפא ממנו

---

a) Alexandria. — b) sicut illi. c) הַלָּלוּ illi. — d) Prov. 16, 3. — e) redierant. — f) in urbem Levit. ubi habitabant. — g) nunc vero.

a) Sensus: etiamsi vitae vix una hora superesse videatur. — b) homo christianus. — c) oppidum Palaestinae, de cuius situ non constat.

ואני אביא מקרא מן התורה שהוא מותר [d] ולא הספיק לגמור
את הדבר עד שיצתה.נשמתו ומת: קרא עליו ר׳ ישמ׳ אשריך [e]
בן דמא שגופך טהור ויצתה נשמתך בטהרה ולא עברת על
דברי חביריך שהיו אומרים [f] ופורץ גדר ישכנו נחש:

13.

Remedium magicum contra oculum malignum.

(Gem. Berachoth.)

האי מאן דעייל [a] למחא ודחיל מעינא בישא [b] לנקוט [c]
זקפא דידא דימיניה בידא דשמאליה חקפא דידא דשמאליה בידא
דימיניה ולימא הכי אנא פלוני בר פלוני מזרעא דיוסף קאתינא [d]
דלא שלטא ביה עינא בישא שנ׳ [e] בן פורת יוסף בן פורת
עלי עין וגו׳ אל תקרי עלי עין אלא שלי עין [f] ר׳ יוסי בר׳
חנינא אמר מהכא [g] וידגו לרוב בקרב הארץ מה [h] דגים
שבים [i] מים מכסים עליהם ואין עין רעה שולטת בהם אף
זרעו של יוסף אין עין רעה שולטת בהם ואי דחיל מעינא
בישא דיליה ליחזי [k] אטרפא דנחיריה דשמאליה:

---

d) qui id concedit, permittit. — e) o te beatum. — f) ex Cohel. 10, 8.

a) Quicunque ingressurus est. — b) Hebr. dicunt עין רע v. Bibl. Realwörterb. II. p. 753. — c) fut. praefixo ל. — d) i. e. קא אתינא. — e) Gen. 49, 22. — f) i. e. ascendentes super oculum, vincentes oculum (quemvis malignum), ut iis nocere non possit. — g) dicit inde sc. hoc probari posse. — h) i. e. כמה? — i) שֶׁבַּיָּם qui in mari (sunt). — k) חזי.

14.

De modo panes sacros inferendi et auferendi.

(Gem. Menach. c. 11.)

שני שולחנות היו באולם מִבפנים על פתח הבית אחד של שיש ואחד של זהב על [a] של שיש נותנים לחם הפנים בכניסתו ועל של זהב ביציאתו שמעלין [b] בקדש ולא מורידין: ואחד של זהב מבפנים שעליו לחם הפנים תמיד: ארבעה כהנים וכנסים שנים בידם שני סדרים ושנים בידם שני בזיכין וארבעה מקדימין לפניהם שנים ליטול שני סדרים ושנים ליטול שני בזיכין: המכניסים עומדים בצפון ופניהם לדרום המוציאין עומדים בדרום ופניהם לצפון אלו מושכין ואלו מניחין וטפחו של זה כנגד טפחו של זה שנאמר לפני תמיד: רבי יוסי אומר אלו נוטלים ואלו מניחין אף זו היתה תמיד: יצאו ונתנו על השלחן של זהב שהיא באולם הקטירו הבזיכין והחלות מתחלקות לכהנים חל [c] יה"כ [d] להיות בשבת החלות מתחלקות לערב:

15.

De laetitia domesticorum in festis maioribus.

(Gem. Pesach. 109.)

ת"ר חייב אדם לשמח בניו ובני ביתו ברגל שנאמר [a] ושמחת בחגך: במה משמחם: ביין ר' יהודה אומר אנשים בראוי [b] להן ונשים בראוי להן אנשים בראוי להן ביין: ונשים

---

a) sc. השלחן. — b) crescunt h. e. crescit eorum pretium. — c) חל. — d) יוֹם הַכִּפּוּרִים dies expiationis.

a) Deut. 16, 14. — b) sc. משמחים.

במאי: תני ר׳ יוסף בבבל בבגדי צבעונין בא״י c) בבגדי פשתן מגהצין: תניא ר׳ יהודה בן בתירה אומר בזמן שבה״ d) קיים אין שמחה אלא בבשר שנ׳ וזבחת e) שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה׳ f) אלהיך: ועכשיו שאין בה״ קיים אין שמחה אלא ביין שנ׳ ויין g) ישמח לבב אנוש:

16.

De Synagoga Judaeorum alexandrina *).

(Gem. Hieros. Succ. 55.)

תנו א״ר a) יודא כל שלא ראה דיפלי איסטב׳ של אלכסנדריאה לאראה כבוד ישראל מימיו כמין בסילקי גדולה הוה ואסטיו לפנים מסטיו היתה פעמים היו בה כפלים כיוצאי מצרים ושבעים קתידראות של זהב היו שם מקובעות אבנים טובים ומרגליות כנגד שבעים זרנים וכל אחת אחת היתה עומדת בעשרים וחמש רבוא דינרי זהב: ובימה של עץ באמצע וחזן הכנסת עומד עליה: עמד אחד מהן לקראות בתורה היה הממונה מניף בסודרין והן עונין אחריו אמן על כל ברכה וברכה שהוא מברך היה הממונה מניף בסודרין והן עונין אחריו אמן: אף ע״פ כן b) לא היו יושבין מעורבבין אלא יושבין כל אומנות ואומנות בפני עצמה c) שאם יבוא אכסנאי יהא מודבק בבני אומנתו ומשם היתה פרנסתו יוצאה: ומי החריבה טרוגינוס הרשע:

---

c) בארץ יהוה i. e. in Palaestina. — d) בית השם. — e) Deut. 27, 7. — f) i. e. השם, Jehova. — g) Ps. 104, 15.

*) quae auctore Onia condita fuit, regnante Ptolemaeo Philometore, Joseph. Antt. 13, 6.

a) אמר רבי. — b) אַף עַל פִּי כֵן licet ita (sit), tamen. — c) seorsim.

17.

Carmen libelli repudii.

(Maimon. II, p. 59.)

בכך [a]) בשבת בכך ובכך לירח פלוני׳ בשנת כך וכך לבריאת עולם למנינא דרגילנא למני [b]) ביה הכא במקום פלוני איך אנא פלוני בר פלוני דממקים פ׳ וכל שום אחרן וחניכה דאית לי ולאבהתי ולאחרי ולאחריהון דאבהתי צביתי ברעות נפשי בדלא אניסנא ופטרית ושבקית ותרוכית יתיכי ליכי אנת פלונית בת פלוני דממתא פלונית וכל שום אחרן וחניכא דאית ליכי לאבהתיכי ולאתריכי ולאתריהון דאבהתיכי די הוית אנתתי מן קדמת דנא [c]) וכדו פטרית ושבקית ותרוכית יתיכי ליכי די תהויין [d]) רשאה ושליטאה בנפשיכי למהך [e]) להתנסבא לכל גבר די תצביין ואינש לא׳ ימחה בידיכי מן [f]) שמי מן יומא דנן ועלם והרי את מותרת לכל אדם ודן די יהוי ליכי מנאי [h]) ספר תירוכין וגט פטורין ואגרת שבוקין כדת משה וישראל:

18.

De mundo per legem creato *).

(Śohar 2, fol. 161. ed. Amstel. fol. 66. ed. Sulzbac.)

כד ברא קבה עלמא אסתכל בה באוריתא וברא עלמא ובאוריתא אתברי עלמא כמה דאוקמוה דכתיב [a]) ואהיה אצלו

---

a) sc. ביומא. — b) מכא. — c) hucusque. — d) tert. pers. foem. sing. — Plural. scribitur תהויין. — e) הוך. f) propter me. — g) בתר. — h) a me.

*) cf. Joa. 1. de λογῳ. Ceterum Soharica, quae ad Christologiam pertinent, diligenter collegit G. C. Sommer in Spec. theol. Sohar. Goth. 1734. 4.

a) Prov. 8, 30.

אמון אל תקרי אמון אלא אומן וכי אוריתא אומנא הוה׳ אין [b]) למלכא דבעי למעבד פלטרין אי [c]) לא שוי לגביה אומנא לא יכיל למעבד פלטרין כיון דפלטרין אתעבידו לא סליק [d]) שמא אלא דמלכא אלין [e]) פלטרין דעבד מלכא מלכא שוי באינון פלטרין מחשבה׳ כך קב״ה בעא למברי עלמא אסתכל באומנא ואע״ג [f]) דאומנא עבד פלטרין לא סליק שמא אלא דמלכא אלין פלטרין דעבד מלכא ודאי מלכא בנה פלטרין אוריתא צווחת ואהיה אצלו אמון בי ברא קב״ה [g]) עלמא אלא עד לא אחברי עלמא אקדימת [h]) אוריתא תרין אלפי שנין לעלמא וכד בעא קב״ה למיברי עלמא הוה מסתכל בה באוריתא בכל מלה ומלה ועבד לקבלא אומנותא דעלמא בגין דכל מלין ועובדין דכל עלמין באוריתא אינון וע״ד [i]) קב״ה הוה מסתכל בה וברא עלמא:

19.

De imagine hominum divina.

(Soh. ad Gen. 9, 2. ed. Amst. I. fol. 71. Sulzb. 55.)

בקדמיתא כל בריין דעלמא זקפן עיינין וחמאן דיוקנא קדישא עלאה זעאן ודחלין: מקמיה כיון דחטו׳ אתהפך דיוקנייהו מעינייהו לדיוקנא אחרא ואתהפך דבני נשא נעין ודחלין קמי שאר בריין: תא חזי כל אינון בני נשא דלא חטאן קמי מאריהון ולא עברין על פקודי אוריתא, זיו דיוקנא דילהון לא אשתני מחיזו דדיוקנא עלאה וכל בריין דעלמא נעין ודחלין קמיה: בשעתא דבני נשא עברין על פתגמי אוריתא אתחלף דיוקנא דלהון וכלהון זאעין ודחלין מקמי בריין אחרנין:

---

b) ita est (in responsionibus). — c) i. q. אין non. — d) ascendit nomen h. e. imponitur. — e) dicitur enim vulgo. — f) i. e. אַף עַל גַּב quamvis. — g) i. e. קדוש ברוך הוא sanctus benedictus ille i. e. Jova. — h) קדם. — i) i. e. על דא ideo.

20.

De peccato originali *).

(Soh. 1. ed. Amst. fol. 165. Sulzb. 96.)

הא בשעתא דבר [a] נש אתי לעלמא מיד אזדמין בהדיה יצר הרע דאיהו מקטרג ליה לבר נש תדיר: כ"דא [b] לפתח חטאת רובץ [c] מאי חטאת ריבץ דא יצר הרע ודוד הכי נמי קרייה [d] חטאת דכתיב [e] וחטאתי נגדי תמיד בגין דאיהו עביד ליה לבר נש כל יומא למחטי קמי מריה ויצר הרע דא לא אתעדי מבר נש מיומא דאילד בר נש לעלמין ויצר הטוב אהי לבר נש ביומא עד דאתי לאתדכאה: כד איהו בר תליסר שנין כדין אזדווג בר נש בתרוויהו חד מימינא וחד משמאלא יצר טוב לימינא ויצר רע לשמאלא [f] ואלין אינון משתכחין תדיר בהדיה דבר נש:

21.

Trinitas Soharica.

(Soh. 2. f. 43. Amstel., f. 18. Sulzbac.)

למנדע ולשואה רעותא ייחודא דא הא אמרינן בכמה דוכתין יחודא דכל יומא איהו יחודא דקרא [a] יי' קדמאה

---

*) cf. Rom. 7, 15 sq.

a) **q u a** (hora) **f i l i u s** hominis etc. — b) i. e. בְּמָא דְּאִיתְּמַר sicut dicitur (in scriptura sacra). — c) Est loc. Gen. 4, 7. — d) **v o c a t e u m**, id. — e) Ps. 51, 6. — f) v. **A m m o n** Pr. de vestigiis theol. iud. in epist. a, Rom. Gott. 1801. p. 13. in opusc. theol, p. 77.

a) in loco Deut. 6, 4.

אלהינו יי׳ הא כלהו חד׳ ועו״ד [b]) אקרי [c]) אחד׳: הא תלת שמהן
אינון היך אינון חד: ואף על גב דקרינן אחד׳ אינון חד׳ג
אלא [d]) בחזיונא דרוח קדשא אתיידע ואינון בחיזו דעינא [e])
למנדע דתלתא אלין אחד׳: ודא איהו רזא דקול [f]) דאשתמע
קול איהו חד ואיהו תלתא גוונין [g]) אשא ורוחא ומיא [h])
וכלהי [i]) חד ברזא דקול ולאו אינון אלא חד׳: אוף הכי יי׳
אלהינו יי׳ אינון חד׳ תלתא גוונין דאינון חד׳ ודא איהו קול
דעביד ברנש ולשוואה ביחודא דכלא מאין [k]) סוף עד סופא
דכלא בהאי קול דקא עביד בהני תלתא דאינון חד׳: ודא איהו
יחודא דכל יומא אתגלי ברזא דרוח קדשא׳ וכמה גוונין דיחודא
אתערו וכלהו קשוט׳: מאן דעביד האי עביד׳ ומאן דעביד האי
עביד: אבל האי יחודא דקא אנן מתערי מתתא ברזא דחד קול
דאיהו חד ברירא דמלה האי בכללא׳.

---

b) על דבר ideo. — c) אַקְרֵי. — d) quamquam ratio id capere non potest: tamen etc. — e) in oculos incurrit. — f) vox humana. — g) tres partes, drei Bestandtheile (Elemente). — h) Illustrat haec paullo obscurius dicta locus R. Judae Chaiiat ad Maarecheth haëlahuth 23. 8. ed. Mantuan.: מלבא נפיק אשא ומכנפי ריאה רוחא וממוחא מיא ורוחא אחיד במיא ואשא דאתעבר קול i. e. e corde proficiscitur ignis (calor), ex pulmonibus halitus, e medulla humor. Quando halitus unitur cum humore et calore existit vox. — i) כלהין hae omnes (partes). — k) ab eo, quod non habet finem, ab infinito.

22.

De Messia Israelitarum peccata luente.

(Sph. Amst. 2, f. 212. Sulzb. fol. 85.)

בשעתא דאמרין ליה למשיח צערא דישראל בגלותהון ואינון חייביא [a]) די בהון דלא מסתכלי [b]) למנדע למאריהון ארים קלא ובכי על אינון חייבין דבהו [c]): הדא הוא [d]) דכתיב [e]), והוא מחולל מפשעינו מדוכא מעונותינו חבין [f]) אינון נשמתין וקיימין באתרייהון: בגנתא דעדן אית היכלא חדא דאקרי [g]) היכלא דבני מרעין [h]): כדין משיח עאל בההוא היכלא וקארי לכל מרעין וכל כאבין כל יסוריהון דישראל דייתון [i]) עליה: וכלהו אתיין עליה: ואלמלא דאיהו אקיל [k]) מעלייהו דישראל ונטיל עליה לא הוי בר נש דיכיל [l]) למסבל יסוריהון דישראל על עונש דאורייתא הה"ד [m]) אכן חלינו הוא נשא [n]) וגו':

23.

De columna et stella Messiae.

(Soh. 2, fol. 77. ed. Amstelod. p. 42. Sulzbac.)

לבתר דאינון עקתין מתערי [a]) על ישראל וכל עמין ומלכיהון יתייעטון בהדא עליהו ומתערי [a]) כמה גוורין בישין

---

a) ἁμαρτίαι, poenae peccatorum. — b) סכל. — c) הון=הו. d) hoc est illud, huc valet, quod scriptum est. — e) Jes. 53, 5. — f) intelligas. — g) =אתקרי. — h) רוע. — i) אתה. — k) קלל. — l) potuisset. — m) i. e. הדא הוא דכתיב. — n) Locus est Jes. 53, 4.

a) plur. absol. pro ין — v. Dana. Rabbin. §. 28.

כלהו סלקי [a]) בעיטא חדא עלייהו יתון עקתא על עקתא בתריתא משכחן קמייתא: כדין יתחזי חד עמודא דאשא קאים מעילא לתתא ארבעין יומין וכל עמין דעלמא חמאן [b]) ליה: בההוא יומא יתער מלכא משיחא דנפקא מגו גנתא דעדן מההוא אתר דאתקרי קן צפור: ויתער בארעא דגליל: וההוא יומא דיפוק לתמן יתרגז כל עלמא וכל בני עלמא מתטמרין גו מערתי ומברי דלא יחשבון לאשתזבא: בגין דאיהו הוא אתר קדמאה דאתחרבא בארעא קדישא ובגין כך יתגלי תמן קדמאה לכל אתר ומתמן יתער קרבין לכל עלמא: לבתר ארבעין יומין דעמודא יקום מארעא לשמיא לעיניהון דכל עלמא ומשיח יתגלי יקום מסטר מזרח חד ככבא מלהטא בכל גוונין ושבעה ככבין אחרנין דסחרן לההוא ככבא ויגיחון ביה קרבא בכל סטרין תלת זמנין [c]) ביומא עד שבעין יומין — — — לבתר שבעין יומין יתגנז ההוא ככבא ויתגניז משיח עד תריסר ירחין ויתהדר ההוא עמודא דאשא כמלקדמין דביה יתגניז משיח וההוא עמודא לא יתחזי: לבתר ת׳ י׳ [d]) וסלקון ליה למשיח בההוא עמודא לגו רקיע ותמן יקבל תוקפא ועטרא דמלכות:

24.

De bonis vitae aeternae.

(Soh. 1. 135.)

באותו [a]) זמן [b]) ישיגו הצדיקים דעת שלימה דאמר רבי יוסי ביומא דחדי קב״ה בעובדוי זמינין אינון צדיקיא למנדע

---

a) plur. absol. pro ין — v. Danz. Rabbin. §. 23. — b) foem. pro masc. ut Onkel. Exod 20, 28. כל עמא חזן Berach. f. 21. v. Danz. l. c. §. 44. — c) ter quotidie. — d) תריסר ירחין, ut in superioribus fuit.

a) v. Danz. Rabbin. §. 26. — b) post mortuorum in vitam reditum.

ליה בלבהון וכדין יסני סכלתנו בלבהון כאלו חזו ליה בעינא ההד״ [c] ואמר [d] ביום ההוא הנא אלהינו זה וגו׳ ושמחת הנשמה בגוף יתר מכלם [e] על שיהיו שניהם קיימים וידעו וישיגו את בוראם ויהנו [f] מזיו השכינה: וזהו הטוב הגנוז לצדיקים לעתיד לבא הה״ד ואלה [g] תולדות יצחק בן אברהם אלו הם תולדות השמחה והשחוק שיהא בעולם באותו זמן: בן אברהם היא הנשמה הזוכה לכך ולהיות שלימה במעלתה: אב״ [h] הוליד את יצ״ הנשמה מולידה השמחה והשחוק הזה בעולם: אמר ר׳ יהודה לר׳ חייא תא דתנינן דעתיד הקב״ה לעשות סעודה לצדיקים לעתיד לבא: מאי היא אמר ליה עד לא אזליה קמי אינון מלאכין קדישין מארי מתנין הכי שמיע לי: כיון דשמעיה הא דאמר ר׳ אלעזר סעודת הצדיקים לעתיד לבא כהאי דכתיב [i] ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו ודא הוא דתנן נזונין: אר׳ [k] יהודה סעודת הצדיקים [l] לעתיד לבא לשמוח בשמחתו הה״ד ישמעו [m] ענוים וישמחו ר׳ הונא אמר מהכא [n] וישמחו [o] כל חוסי בך לעולם ירננו אמר ר׳ יצחק האי והאי איתא לעתיד לבא: ותאנא אמר ר׳ יוסי יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית אלו דברים עתיקים שלא נגלו לאדם מיום שנברא העולם ועתידים להגלות לצדיקים לעתיד לבא:

---

c) i. e. הדא הוא דכתיב. — d) Jes. 25, 9. — e) superabit omnes illas (reliquas laetitiae species). — f) הנא. g) Gen. 25, 19. — h) אברהם. — i) Exod. 24, 11. — k) אמר רבי. — l) in eo cernetur, consistet, ut. — m) Ps. 34, 3. — n) inde est, quod legitur. — o) Ps. 5, 12.

25.

Quomodo pontificem summum ad sacra die expiationis facienda praeparaverint.

(Mischn. Jom. 1, 1—7. ed. Surenhus. II. p. 206—211.)

שבעת ימים קודם יום הכפורים מפרישין כהן גדול מביתו ללשכת פלהדרין [a] ומתקינין לו כהן אחר תחתיו [b] שמא יארע בו פסול [c]: רבי יהודה אומר אף אשה אחרת מתקינין לו שמא תמות אשתו שנאמר וכפר בעדו ובעד ביתו ביתו זו אשתו אמרו לו אם כן אין לדבר סוף: כל שבעת הימים הוא זורק את הדם ומקטיר את הקטורת ומטיב את הנרות ומקריב את הראש ואת הרגל [d] ושאר כל הימים אם רצה להקריב מקריב שכהן גדול מקריב חלק בראש ונוטל חלק בראש: מסרו לו זקנים מזקני בית דין וקורין [e] לפניו בסדר היום [f] ואומרים לו אישי כהן גדול קרא אתה בפיך שמא שכחת או שמא לא למדת ערב יום הכפורים שחרית מעמידין

---

a) In Gemara legitur פרהדרין h. e. πάρεδροι assessores. Conclave assessorum (haud procul a domo lotionis situm) idem fuit, quod prius conclave consiliariorum appellatum erat. Sacerdotes enim magni (sub templo secundo) antiquitus בולווטי (βουλευταί), inde a Simonis iusti aetate פלהדרין dicti sunt, cuius rei caussam explicuit R. Bartenora ad h. l. — b) sc. ad obeunda ministeria sacra per hos septem dies. — c) ut ex nocturna pollutione. — d) sc. ut his rebus assuesceret munerisque idoneum usum consequeretur. — e) nam pontificatum novissimo tempore invaserant saepe homines ex infima plebe, literarum rudes omnique cultu carentes v. Joseph. Antt. 14, 8, b. Jud. 4, 11. — f) Lev. cap. 16.

אותו בשער המזרח ומעבירין לפניו פרים ואילים וכבשים כדי
שיהא מכיר ורגיל בעבודה: כל ש' הי' לא היו מונעין ממנו
מאכל ומשתה ערב יום הכפורים עם חשיכה לא היו מניחים
אותו לאכול הרבה מפני שהמאכל מביא את השינה: [g]) מסרוהו
זקני בית דין לזקני כהונה והעלוהו לעליית בית אבטינס [h])
והשביעוהו [i]) ונפטרו והלכו להם ואומרים לו אישי כהן גדול
אנו שלוחי בית דין ואתה שלוחנו ושליח בית דין משביעין
אנו עליך במי ששיכן את שמו בבית הזה שלא תשנה דבר
מכל מה שאמרנו לך הוא פורש ובוכה והן פורשים ובוכים [k]):
אם היה חכם [l]) דורש ואם לאו תלמידי חכמים דורשין לפניו
אם רגיל לקרו' קורא ואם לאו קורין לפניו ובמה קורין לפניו
באיוב ובעזרא ובדברי הימים [m]) זכריה בן קבוטל אומר פעמים
הרבה קריתי לפניו בדניאל: בקש להתנמנם פרחי כהונה מכין
לפניו באצבע צרדה [n]) ואומרים לו אישי כהן גדול עמוד

---

g) Teste Gem. Hieros. abstinendum fuit summo sacerdoti inprimis a lacte, ovis, caseis, carne pingui, vino vetere ac condito, fabis fressis et lentis. — h) sc. ut eum pugillationem docerent i. e. ut eum instituerent, quomodo pugillum suffimento impleret, quod opus erat difficillimum. — i) polliceri debebat se suffimentum recte i. e. legi (Lev. 16, 12 sq.) convenienter adolere velle. Hanc enim legem perverterant Sadducaei. — k) utrinque propterea, quod pontifici suspicio perfidiae conflata fuerat. — l) legis peritus. — m) hos potissimum libros praelegebant, quod in iis magna est rerum varietas, quae auditorem tenere possit attentum. Ceterum Gem. Hieros. addit Psalmos et Proverbia. — n) i. e. secundum Gemar. digito indice. Scilicet si Rabbinis credimus, hoc digito pollice et volae colliso excitabant strepitum. Sed v. Sheringam ad h. l.

והפג [o]) אחת על הרצפה [p]) ומעסיקין [q]) אותו עד שיגיע זמן השחיטה [r]) :

26.

Narratio de Choni imbres a Deo efflagitante.

(Mischn. Taan. 3, 8. Surenh. II. p. 374.)

מעשה שאמרו לו לחוני המעגל התפלל שירדו גשמים אמר להם צאו והכניסו תנורי פסחים [a]) בשביל שלא ימוקו [b]) התפלל ולא ירדו גשמים מה עשה עג עוגה ועמד בתוכה ואמר לפניו [c]) רבונו של עולם בניך שמו פניהם עלי שאני כבן בית לפניך נשבע אני בשמך הגדול על בניך [d]) התחילו גשמים מנטפין אמר לא כך שאלתי אלא גשמי בורות שיחין ומערות התחילו לירד בזעף אמר לא כך שאלתי אלא גשמי רצון ברכה ונדבה ירדו כתיקנן עד שיצאו ישראל מירושלים להר הבית מפני הגשמים באו ואמרו לו כשם שהתפללת עליהם שירדו כך התפלל שילכו להן [e]) אמר להם צאו וראו אם נמחית [f]) אבן הטועים [g]) שלח לו שמעון בן שטח אלמלא חוני אתה גוזרני עליך נידוי אבל מה אעשה לך שאתה מתחטא לפני

---

o) a somno. — p) quod aegre dormire potest qui in pavimento marmoreo, h. e. frigido, consistit. — q) sc. cantu, ut est in Gemara. — r) tempus mactandi sacrificii iuge.

a) fornaces, quibus assantur agni paschales. — b) sc. pluviâ; erant enim testacei. — c) confidenter. — d) quod attinet ad. — e) abeant i. e. desinant. — f) מחא. — g) lapis errantium. Erat magnus lapis Hierosolymis, quem, quicunque aliquid invenerat, conscendebat proclamaturus, ut, qui amisisset, repeteret.

המקום ועושה לך רצונך כבן שהוא מתחטא על אביו ועושה לו רצונו ועליך הכתוב [h]) אומר ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך:

27.

Eadem narratio e Gemara (fol. 23.) petita.

תנו רבנן פעם אחת יצא רוב אדר [a]) ולא ירדו גשמים שלחו לחוני המעגל התפלל [b]) וירדו גשמים: התפלל ולא ירדו גשמים: עג עוגה ועמד בתוכה כדרך שעשה חבקוק הנביא שנאמר [c]) על משמרתי אעמדה ואתיצבה על מצור וגומר: אמר לפניו רבונו של עולם בניך שמו פניהם עלי שאני כבן בית לפניך נשבע אני בשמך הגדול שאיני זז מכאן עד שתרחם על בניך: התחילו גשמים מנטפין: אמרו לו תלמידיו רבי ראינוך ולא נמות כמדומין אנו שאין גשמים יורדין אלא להתיר שבועתך: אמר לא כך שאלתי אלא גשמי בורות שיחין ומערות: ירדו בזעף עד שכל [d]) טיפה וטיפה כמלא פי חבית ושיערו חכמים שאין טיפה פחותה מלוג [e]): אמרו לו תלמידיו רבי ראינוך ולא נמות כמדומין אנו שאין גשמים יורדין אלא לאבד העולם: אמר לפניו לא כך שאלתי אלא גשמי רצון ברכה ונדבה ירדו כתיקנן עד שעלו [f]) כל העם להר הבית מפני הגשמים: אמר לו רבי כשם שהתפללת שירדו כך התפלל וילכו להם: אמר להם כך מקובלני שאין מתפללין על רוב הטובה אף על פי כן הביאו לי פר הודאה: הביאו לו פר הודאה: סמך שתי ידיו עליו ואמר לפניו רבונו של עולם עמך ישראל

---

h) Prov. 23, 25.

a) Adar, mensis Hebr. — b) miserunt, qui dicerent: precare. — c) Habac. 2, 1. — d) כל. — e) לג. — f) עלה.

שהוצאת מסארים אינן יכולין לא ברוב טובה ולא ברוב פורענות כעסת עליהם אינן יכולין לעמוד השפעה עליהם טובה אינן יכולין לעמוד: יהי רצון מלפניך שיפסקו הגשמים: ויהא ריוח בעולם מיד נשבה הרוח ונתפזרו העבים וזרחה החמה ויצאו העם לשוה והביאו להם כמהין ופטריות: שלח לו שמעון בן שטח אלמלא חוני אתה גוזרני עליך נידוי שאילו [g] שנים כשני אליהו שמפתחות גשמים בידו של אליהו לא נמצא שם שמים מתחלל על ידך: אבל מה אעשה שאתה מתחטא לפני המקום ועושה לך רצונך כבן שמתחטא על אביו ועושה לו רצונו: ואמר לו אבא הוליכני [h] לרחצני בחמין שטפני בצונן: תן לי אגוזים שקדים אפרסקים ורמונים ונותן לו ועליך הכתיב [i] אומר ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך:

28.

Refutantur Christiani Jes. 7, 14. de Jesu Messia explicantes.

(Nizzachon [a]) vet. in Wagenseil. tel. ign. Satan. p. 83.)

הנה העלמה הרה וילדת בן וקראת שמו עמנואל אומרין המינין שזה נאמר על ישו ואומרי איזה חידוש הוא שעלמה הרה כדרך כל הארץ על ידי בעילת איש: אלא על כרחך [b] הכתוב מדבר בבתולה שלא נבעלה לאיש: תשובה [c]: הרי שלמה המלך אמר [d] ששים המה מלכות ושמונים פלגשים ועלמות

---

g) אילו hi. — h) in te cadunt haec. — i) Prov. 23, 25.

a) qui liber sec. 12. conscriptus esse videtur. — b) etiam te invito, i. e. negari non potest, scripturam loqui de eto. — c) responsio Christianis haec detur. — d) Cant. 6, 7.

אין מספר: ואף במשלי כתוב e) דרך גבר בעלמה: מכאן שאפילו f) בעולה נקראת עלמה: וכן נמי אשה נקראת בתולה דכתי' g) אלי כבתולה חגורת שק על בעל נעוריה: ועוד מאחר שנתרין נבואה זאת על ישו ולמה לא קראוהו עמנואל והלא לא נקרא בכל תורתם כי אם ישו: והלא בודאי h) פירוש הפרשה כך הוא: ישעיהו נשא לו נערה בתולה לאשה והרתה לו: שכך אמר ישעיהו אח"כ i) יתן יי' לכם אות ומשיבא האות אם תרעו שדבריי אמתיים והקב"ה מבטיחך משני המלכים האלה מיד פקח ומיד רצין: ומה האות הנה זאת העלמה שהיא ינוקא ובתולה ואין ידוע אם היא עקרה אם לאו תהר מיד בבואי אליה ותלד בן: והוא דכתיב k) ואקרב אל הנביאה ותהר:

29.

Iter Beniaminis Tudelensis; quod Tyro Gilboam fecit.

מצור יום אחד לאקדי a) היא עכו אשר היתה לגבול אשר היא תחלת ארץ ישראל והיא יושבת על הים הגדול ושם נמל גדול שקורין פורטו b) לכל הנודרים ההולכים לירושלים בספינות: ויורד לפניה נהר הנקרא נחל קדומים ושם כמו מאתים יהודים: ומשם ג' פרסאות חפה היא גת החפר אשר על שפת הים ומצד אחד הר הכרמל עליה ובתחתית ההר קברי ישראל רבים ושם בהר מערת אליהו ז"ל c) ועשו שם שני בני

---

e) Prov. 30, 19. — f) hinc etiam. — g) Joel 1, 8. — h) i. e. בְּוַדַּאי in confesso, certo, sine dubio. — i) i. e. אחר כך postea. — k) Jes. 8, 3.

a) Axadi. — b) portus. — c) i. e. זכרונו לברכה memoria eius (sit) benedicta.

אדום [d]) במה וקראוה שנט [e]) אליה: ובראש ההר ניכר מקום המזבח ההרוס שרפא אליהו בימי אחאב והוא מקום המזבח העגול כמו ארבע אמות: ובתחתית ההר יורד נחל קישון בצדו: ומשם ד׳ פרסאות לכפר נחום והוא כפר נחום [f]) נהוא מעין מקום על הכרמלי [g]): ומשם ששה פרסאות לשיזריא היא גת אשר לפלשתים ושם כמו עשרה יהודים ומאתים כותיים [h]): הם היהודים השומרונים הנקראים שומרטניש והיא עיר יפה וטובה מאד על הים ובנין קיסר אינפרדור המלך וקרא שמה קיסריה: ומש׳ חצי יום לקקו היא קעילה ואין בה יהודים ומשם חצי יום לשנ״גורג והיא לוז ושם יהודי אחד צבע׳: ומשם יום לשבשת [i]) היא שומרון ועדין ניכר שם ארמון אחאב מלך ישראל: והיא היתה בצורה בהר מאד וגבה מעיינות וארץ נחלי מים וגנות ופרדסים וכרמים וזיתים ואין שם יהודים: ומשם שני פרסאות לנבילש [k]) היא שכם בהר אפרים ואין שם יהודים: והיא יושבת בעמק בין הר גריזים והר עיבל ובה כמו מאה כותיים שומרים תורה משה לבדה וקורין להם שמריטנוש׳ ויש להם כהנים מזרע אהרן הכהן ע״ה [l]) וקורין להם אהרנים ואין מתחתנים עמם אלא כהנים עם כהנים שלא יתערבו עמם: אבל הם כהני תורתם ועושים זבח ומעלים עולה בכנסת שלהם בהר גריזים: כמו שכתוב [m]) בתורה ונתת את הברכה על הר גריזים והם אומרים כי הוא בית המקדש: ומעלים עולה ביום פסח ובימים טובים על המזבח שבנו בהר גריזים מהאבנים שהקימו בני ישראל כשעברו הירדן: והם אומרים כי הם משבט אפרים׳ וביניהם

d) i. e. Christiani. — e) Est Italorum **santo**. — f) vicus consolationis. — g) cf. Mt. 11, 28. — h) Samaritani. — i) Sebaste. — k) Neapolis, hodie Nablus. — l) i. e. עליו השלום **super eo** (sit) **pax**. — m) Deut. 11, 29.

קבר יוסף הצדיק בן יעקב אבינו ע״ה שנאמר [n]) ואת עצמות
יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם: ואין
להם שלש אותיות [o]) ה׳ וח׳ וע׳. ה׳ מן אברהם [p]) אבינו
ואין להם החי׳ [q]) ח׳ מן יצחק [r]) אבינו ואין להם חסד [s])
ע׳ מן יעקב [t]) אבינו ואין להם ענוה׳ ובמקום אלו האותיות
משימין א׳: ובזה היכר נכרים שאינם מזרע ישראל כי הם
יודעים תורה משה חוץ מאלו שלש אותיות: ושומרים
עצמם [u]) מטומאת מת ועצם ואלל וקבר: והבגדים שלובשים
בכל יום מסירים מעליהם בשעה לכתם [x]) לבית הכנסת
שלהם: ורוחצים גופם במים ולובשים בגדים אחרים וכן
מנהגם בכל יום: ובהר גריזים מעינות ופרדסים והר עיבל
ימש כאבנים וסלעים וביניהם בעמק עיר שכם: ומשם
ארבע פרסאות: להר הגלבוע וקוראים להם אורום [y]) מונטו [z])
גלבעי. והיא ארץ טובה מאד.

n) Jos. 24, 32. — o) Fallitur mirifice. Id tantummodo constat, Samaritanos gutturales inter se permutare atque ע litera praecipue delectari. — p) In Vers. Sam. appellatur et Abram et (inde a cap. 17.) Abraham. — q) vocabulum חוי. Videtur simul invidiose respicere ad verbi sententiam. — r) hoc quid sibi velit, nescio. Sam. enim semper: יצחק. — s) semel tantum legitur חסד Lev. 20, 17. (ex hebraicis translatum) ita ut significet contumeliam, quemadmodum apud Aramaeos. Benignitatem nusquam notat. — t) Mirum! Samar. et ipsi appellant יעקב. — u) cavent sibi. — x) ילך. — y) i. e. בני אדום. — z) monte.

30.

De origine et antiquitate scripturae hebraicae.

(Gem. Babyl. Sanh. fol. 21 sq. *).)

אמר מר זוטרא בתחילה ניתנה תורה לישראל בכתב עברי ולשון הקודש: חזרה [a]) וניתנה להם בימי עזרא בכתב אשורית ולשון ארמי: ביררו [b]) להן לישראל כתב אשורית ולשון הקודש והניחו [c]) להדיוטות כתב עברית ולשון ארמית: מאן הדיוטות: אמר רב חסדא כותאי: מאי כתב עברית: אמר רב חסדא כתב ליבונאה [d]): תניא ר' יוסי אומר ראוי היה עזרא שתינתן תורה על ידו לישראל אילמלא לא קדמו [e]) משה: במש' הוא אומ' [f]) ומשה עלה אל האלהים: בעזרא הוא אומ' [g]) הוא עזרא עלה מבבל: מה עלייה האמור כאן: תורה: אף עלייה האמור להלן תורה: במשה הוא אומ' [h]) ואותי צוה יי' בעת ההיא ללמד אתכם חוקים ומשפטים: בעזרא הוא או' [i]) כי עזרא הכין לבבו לדרוש את תורת יי' אלהיו ולעשות וללמד לישראל חוק ומשפט: ואף על פי שלא ניתנה תורה על ידו נשתנה על ידו הכתב שנאמר וכתב הנשתוון כתו' ארמית ומתורגם ארמית וכת' [k]) לא כהלין כתבא למקרי

---

*) v. Gesen. Gesch. d. hebr. Spr. p. 142 sqq.

a) rediit et data est i. e. denuo data est. — b) elegerunt. — c) reliquerunt. — d) scriptura libbonica. R. Sal. auctor est, ita appellari literas maiusculas, quae schedis membranaceis, amuletis, superliminaribus (mesusoth) inscribi soleant. Praeterea v. J. Buxtorf. dissertatt. philol. theol. (Basil. 1662. 4.) p. 220 sqq. — e) קְדָמוֹ. — f) Exod. 19, 3. — g) Esr. 7, 6. — h) Deut. 4, 14. — i) Esr. 7, 10. — k) i. e. וכבוד תפארתך et gloria decoris tui = Rabbini.

דפשרא להורעא למלכא: וכתב את משנת התורה הזאת [l]) כתב הראוי להשת נר': למה נקראת אשורית [m]): שעלת עמהם [n]) מאשור: תניא רבי אומר בכתב זה ניתנה תורה ליש': כיון שחטאו נהפך להן לרועץ [o]): כיון שחזרו [p]) בהן החזירו [q]):

31.

Gemaristarum de loco Lev. 23, 40. variae sententiae.

(Gem. babylon. 85, 1.)

רבי אומר אל תיקרו הדר אלא הדיר: מה דיר ישבו גדולים וקטנים תמימים ובעלי מומין [a]) הכא נמי יש גדולים וקטנים תמימים ובעלי מומין אטו שאר פירות לית בהו גדולים וקטנים תמימין ובעלי מומין אלא הכי קאמי עד שבאין קטנים עדין גדולים קיימים: ר' אבהו אומר' אל תקרי הדר אלא הדר [b]) דבר שדר באילנו משנה לשנה: בן עזאי אומר אל תיקרי הדר אלא הידור [c]) שכן בלשון יווני קורין למים הידור ואיזו היא שגדל על כל מים: הוי אומר זה אתרוג:

---

l) Deut. 17, 18. — m) Aliter, sed minus recte, nominis caussam explicat Gem. Hieros. Megill. 71, 2.: למה נקרא שמו אשורי: שהוא מאושר בכתבו, cur appellatur assyriaca? quoniam beatus redditus est (populus) scriptura sua. V. Gesen. Gesch. d. hebr. Spr. p. 143. — n) cum Israelitis. — o) scriptura fracta. Haec est illa, quae in numis iud. (Samar.) conspicitur. — p) חזר resipiscere, ad bonam frugem redire (שוב). — q) recuperarunt literas antiquas.

a) immundae. — b) דור. — c) ὕδωρ.

32.

De Messia, Davidis filio.

(Ex Gemar. Sanhedrin. c. 11.)

לםרבה המסרה ולשלום אין קץ וגו׳ [a] אמר רבי תנחום [b] דרש בר קפרא בציפורי [c] מפני מה כל מ״ שבאמצע תיבה פתוחה וזו סתומה [d] ביקש הקדוש ברוך הוא לעשות חזקיה משיח וסנחריב גוג ומגוג [e] אמרה מדת הדין לפני הק׳ בה רב״ שע [f] ומה דויד מלך ישראל שאמר כמה שירות ותושבחות לפניך לא עשיתו משיח חזקיה שעשית לו כל הניסין הללו ולא אמר לפניך שירה תעשה משיח לכך נסתתם [g] מיד פתחה [h] הארץ ואמרה לפניך רב״שע אני אומר שירה תחת צדיק זה ועשהו משיח פתחה ואמרה שירה לפניו שנאמר [i] מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק וגו׳ אמר שר העולם [k] לפני הקב״ה רב״שע עשה צביונו לצדיק יצתה בת קול ואמרה [l] בוגדים בגדו וכו׳ — — אמר רבי יוחנן דור שבן דוד בא בו תלמידי חכמים מתמעטין והשאר עיניהן כלות ביגון ואנחה וצרות רבות [m] וגזרות קשות מתחדשות עד

---

a) Locus est Jes. 9, 7. — b) R. Tanchum Hierosol. quando vixerit, non satis constat. Est tamen Maimonide recentior. Scripsit commentarios arab. in omnes V. T. libros. — c) oppidum Sepphoris situm fuit in Galilaea, 10 milliaria rom. a monte Tabor, 18 mill. ab urbe Tiberiadis v. Reland Pal. p. 999. sq. — d) clausum i. e. mem finale. — e) v. Apoc. 20, 8. et ibi interpretes. — f) domine mundi. — g) סתם. — h) sc. os suum. — i) Jes. 24, 16. — k) angelus mundo praefectus. — l) Jes. 24, 16. — m) existent, ingruent.

שהראשונה פקודה ושנייה ממהרת לבא [n]) — — תנו רבנן כי יראה כי אזלת יד [o]) אין בן דוד בא עד שירבו [p]) המסורות ד"א עד שיתמעטו התלמידים ד"א [q]) עד שיתמעטו התלמידים ד"א עד שתכלה פרוטה מן הכיס ד"א עד שיתיאשו מן הגאולה ואפס עצור ועזוב [r]) כביכול אין סומך ואין עוזר לישר' כי הא דרבי זירא כי הוה משכח רבנן דמעסקי ביה אמר להו במטותא בעינא מינייכו [s]) לא תרחקוה דתנינא שלשה באין בהסח הדעת אלו הן משיח מציאה ועקרב:

33.

Historia Jonae c. 1, 2—6. interprete Aben-Esra.

2. קום נינוה בית מלכות אשור והיא היום חריבה וחכמי ישראל בארץ יון אומרים כי היא הנקראת אורטיה [a]) ואנכי לא ידעתי: ועתה לא ציוהו שיאמר עוד ארבעים יום רק כי עלתה רעתם לפני והמפרש כי פחד שיקרא נביא השקר בהנחם השם מהרעה לא דבר נכונה כי זאת הטעם לא אמר לו רק בפעם השנית: כי שם [b]) כתוב את הקריאת אשר אני דובר אליך והוא עוד ארבעים יום: ועוד איך ימרה הנביא פי השם בעבור פחדו [c]) שיקראוהו אנשי נינוה נביא השקר: ומה יזיקהו זה: כי לא ידור עמהם: ועוד

---

n) adeo ut, cum primum mandatum (adhuc manet), secundum venire festinet. — o) Deut. 32, 36. — p) רבה. — q) דְּרוּשׁ אַחֵר expositio alia. — r) sunt verba Deut. 32, 36. — s) a vobis.

a) Urtiah. — b) Jon. 2, 3. — c) פַּחְדּוֹ.

כי אנשי נינוה לא היו טפשים: כי למה שלח השם נביאו
אליהם רק שישובו אל השם: ואם לא ישובו תקוים הגזירה
עליהם ולולי שידעו זה באמת שאם d) ישובו אל השם ינחם
על הרעה והנה איך יקראוהו נביא השקר: והנכון מה e)
שאמרו קדמונינו ז"ל כי חרה לו שימלט מעבור ישראל: והנה
בשמו כתוב f) היתה עיר גדולה לאלהים שהיו יראים
השם מקדם g): והמפרש כי היתה עיר גדולה ויקרה בעיני
השם להשחיתה אין זה דרך הלשון h) כי כתוב i) תגדל
נפשי בעיני השם ולא לשם והנה כתוב לאלהים וכתוב k)
כל הגוים כאין נגדו ולא יחוש אם הם רבים: ופירוש
לאלהים כי היו יראים השם הימים הקדמונים, רק עתה
בימי יונה החלו לעשות רע ולולי זה שהיו בתחילה אנשי השם
לא היה שולח נביאו אליהם: והנה ראינו ששבו l) תשובה
גמורה אין כמוה ולא תמצא כתוב ששברו מזבחות בעלים או
גדעו פסילים: והנה מזה נלמוד שלא היו עובדי פסילים:
3. ויקם וירד יפו אמר הגאון m) כי תרשישה תרסוס n)
ורבי מבשר אומר שהיא עיר תונס באפריקי ויתן שכרה לא
על שכרה רק מה שהוא חייב ליתן בחלקו: 4. וה' הטיל
כשלא דרך משל והטעם שהשליכו מהיבשה על כן לא יכלו
להשיב אל היבשה כי לא היה זה רק במקום התחברות הים
עם הנהר o): והטעם ספרו אל היבשה כי לעולם הוא קשה על
בימים [illegible]

[illegible]

d) שֶׁאִם. — e) verum est illud, quod. — f) Jon. 3, 3. — g) olim. — h) i. e. non patitur loquendi usus. — i) 1. Sam. 26, 24. — k) Jes. 40, 17. — l) שָׁשְׁבוּ. — m) R. Saadias Gaon sec. 10. in. גאון pr. est vir excellens. Haec erat appellatio doctorum iudaicorum, qui singulari doctrina excellebant, inpr. illorum, qui post editionem Gemarae florebant. — n) Tarsus in Cilicia. — o) in loco, ubi coniungitur (חבור) mare cum fluvio.

הספינה והעד שכבה [p] היה שאמר [q] ותשליכני מצולה
בלב ימים נהר יסובבני: והאניה השבה כמו [r]
ארץ כי תחטא לי: 5. וייראו המלחים יועצי
הספינה כמו [s] מלחייך וחובלייך ויפת אמר כי מלח היו
מולכים אל ירכתי הספינה אל אחת ירכתי הספינה כמו [t]
ויקבר בערי גלעד: וישכב וירדם מצער הים ומועט:
אולי לא נכנס קודם זה בספינה: 6. ויקרב רב החובל
הגדול שהיו חובלים הוא מרימי החבלים חבלי התורן: ורמז
משה אמר מגורת תחבולות: יתעשת כמו [u] אבדו
עשתונותיו ובמוהו [x] עשתי עשר בעבור שנה [y] המספר
הוא כמו שנים חשבונה כלל הפרט וכמוהו [z] אלהים
יחשב לי:

34.

Eadem narratio, interprete Dav. Kimchio.

2. קום - - - לפני לא כתב מה יקרא עליה אלא
מה [a] שקרא עליה בסוף [b] והנבואה כהפתח למדנו, כי
וזאת הקריאה אמר [c] לו שיקרא עליה: כי עלתה רעתם
לפני למר [d] בין האל ית' [e] משנה: אף באמות העולם
כשתגדל [f] רעתם בחמס: וכן בדור המבול [g] ובאנשי סדום
כי מלאה הארץ חמס [h]: החמס מפסיד הישוב והאל ית'

---

p) שְׁכָבָה. — q) Jon. 2, 4. — r) Ezech. 14, 13. — s) Ezech. 27, 27. — t) Jud. 12, 7. — u) Ps. 146, 4. — x) Num. 7, 72. — y) שָׁנָה. — z) Ps. 40, 18.

a) מִמָּה ex eo, quod. — b) Jon. 3, 4. — c) Deus. — d) לְפָנַי. — e) i. e. יִתְבָּרֵךְ. — f) כְּשֶׁגָּדַל quando crevit. — g) diluvii Noach. — h) Gen. 6, 13.

רוצה בישוב העולם: אבל בשאר עבודות אינם [i] חשובים לפניו שישגיח עליהם אלא בישראל לבדם כמו שאמר [k]) רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה כמו שפירשנו בנבואת עמוס: 3. ורק' יו' לב' תרו מלפני יי' ואיך היה וכתוב [l]) לברוח ואמר אפרים [m]) אנה מפניך אברח אלא אין מלבד בה כמו מפני : כי הנביא היה מלא חכמה ודעה ואיך היה חושב לברוח מפני ה' [n]) : ר אלא מלפני יי' היה חושב כי פירוש מלפני מדבר שמוש לפני יי' וקנא זהה הנבואה כי חשב שאם יצא מארץ ישראל לחוצה לארץ לא תשרה עליו רוח הנבואה: היה ממאן ללכת בזה השליחות כי אמר ידעת הגוים קרובים לתשובה הם ואם אלך אליהם בשליחות האל ויי' ישובו מדרכיהם הרעים ויחיבו ישראל בזה שאנכי הנביאים אומרים חולשים אליהם [o]) תמיד בשל ה' ית' ואינם שבים מדרכם הרעה: לפיכך היה ממאן ללכת בשל' זה הקוש ר"ל [p]) כי בעבור זה היה במנע יכף אמה אף השכינה שורה ונחתה לארץ בעבור שהגוים קרובה תשובה שלא לחייב את ישראל ברוח : אמר לו הקב"ה יש לי כיוצא בך [q]) מה המיל רוח גדולה אל הים . אמר ר' בחכ' [r]) אדם מבקש לברוח צבורות אצל שהוא יכול לעמוד ש לך . אדם שבורות אבל צוחה אים בהם ממנו של [s]) חים רבה ויחנק ואחת

---

i) sc. gentiles. — k) Amos 3, 2. — l) More Syrum jungitur verbo היה cum praeterito (Michaelis Gram. Syr. p. 289 sq.) pleonastice. Sic in Targum. posterior. Cant. 1, 12. Esth. 1, 2. — Faber Anm. üb. d. Talm. p. 89. — m) Ps. 139, 7. — o) ad Israelitas. — p) פירוש רבותינו זכרונם לברכה. — q) i. e. cum egredi ... similis prophetae) ... gleichsam wie du (bist). — r) Berachoth ... 114, ...

ברחתו אל הים ויש' t) מלפני יי' :מן קדם u) דאתנבי
בשמא דיי': וירד יפו מעירו שהיא גת החפר או מירושלים
ירד אל יפו שהיא על שפת הים והוא חוף אניות: והנכנס
בים יקרא יורד כמו שנ' x) יורדי הים באניות: כי
שפת הים הוא מקום נמוך כנגד y) שאר היבשה: ואא"ז ל' z)
פי' כי יקרא יורד כנגד האניה שהיא עמוקה ויורד בה כמו
שאמר a) וימצא אניה וירד בה וכן אמר ויונה ירד אל
ירכתי הספינה וכן יורדי הים באניות: וימצא אניה באה
תרשיש: באה משמו מלרע b). ר"ל c) שהיתה מוכנת d) ללכת
ולבוא תרשישה: ויתן שכרה שכר הראוי לו e) לתת לה
אמר לתת או נתנו מתחלה: ובדרש f) נתן שכר כל הספינה
בעבור שתמהר ללכת ולא תמתין לסוחרים ולסחורות בעבור
שהיה רוצה לברוח מהר ונסמכו מזה שאין הנבואה שורה אלא
על אדם עשיר: 4. ויי' הטיל. חשבה להשבר על
דרך הרחבת הלשון ר"ל אנשי האניה חשבו שתשבר האניה:
5. וייראו המלחים הם הנושאים המשוטים: אל ירכתי
הספינה אל אחת מן הירכתים וכן g) ויקבר בערי גלעד
ועל h) עיר בן אתונות: 6. ויקרב אליו רב
החובל הגדול שבספנים כי הספנים נקראים חובלים לפי
שמושכין ומתירין חבלי התורן כפי הצורך: וחובל הוא שם

---

t) i. e. וְיוֹנָתָן תַּרְגֵּם. — u) מן קדם ד ne. — x) Ps. 107, 23. — y) i. e. si comparatur cum. — z) i. e. אדוני אבי זכרונו לברכה dominus meus pater piae memoriae Josephum Kimchium dicit. — a) Jon. hoc ipso versu. — b) i. e. accentus est in ultima (שָׁבָה partic. foemin.). — c) רוֹצֶה לוֹמַר vult dicere. — d) in eo erant ut (כֵּן). — e) conveniens ei, h. e. quam ipse (pro sua parte) dare debebat. — f) דְּרָשׁ expositio allegorica, mystica. — g) Jud. 12, 7. — h) Zach. 9, 9.

כלל לחובלים וכן תרגם יונתן רב ספניא: או הוא שם בשקל ואת היותר התרמנו [i]) וגם כן יהיה שם כלל לחובלים והוא הגדול המנהיג הספינה: על פיו ימשכו ויתירו הספנים את החבלים: יתעשת יתרצא וכן [k]) אבדו עשתונותיו. מחשבות רצונו וכן בארמית [l]) ומלכא עשית להקמותה [m]) ר"ל מחשב: וי"ת יתרחים:

35.

Oratio Jonae (2, 3—10.) interprete Aben-Esra.

שאול מקום עמוק הפך שמים שהוא מרום: ותש" ימים כמו על יאוריהם: מנגד עיניך הם השמים: עד נפש עד הגיעה נפשי למות ויפת [a]) אמר כי ים סוף מתערב עם ים יפו וסוף כמו וחשם בסוף בעבור היותו קרוב: לקצבי מקומות שיכרתו שם ההרים [b]) מגזרת ויקצב עץ [c]) והארץ סגרה בריחיה בעדי שלא אוכל לצאת להיות על הארץ: ותעל משחת חיי דרך משל על נשמתי שהיא באמת חיתו: בהתעטף כמו כי יעטף [d]): משמרים פועל יוצא הטעם על אנשי הספינה שהיו קוראים אליו ויוכיח זה זה ומלת חסדם שהיו חושבים כי חסד היו עושים או פירושו כמו חסד הוא [e]) נדרתי במעי הדג: ויאמר דרך משל שהכריחו לעשות חפץ השם:

---

i) 1 Sam. 15, 15. — k) Ps. 146, 4. — l) in textu Daniel. chald. — m) Dan. 6, 3.

a) Rabbi Japhet. — b) ubi abscinduntur montes, infimae montium radices. — c) 2 Reg. 6, 6. — d) Ps. 102, 1. — e) Lev. 20, 17.

Eadem oratio interprete Sal. ben Melech.

ויענ׳ שמ׳ קולי כיון שעמד בחיותו ידע שיצא ממעי הדג בשלום: ונהר יסב״ פירש ראב״ע [a]) כי במקום התחברות הים והנהר [b]) היה זה: כל משב״ רוצה לומר בהשבר גלי הים בעת הזעף: נגר״ מענין [c]) הנני גורש מפניך ענין הסרה: אך: א׳ ל׳ פירוש להביט להתפלל נגד ההיכל: אפ״ מ׳ ע׳ ב׳ סבבוני מים עד שכמעט יצאה נפשי ממני עד שבלעני הדג וכן [d]) כי באו מים עד נפש: סוף הוא הגומא ויש ממנו גדל בקרקע הים בעיקרי ההרים והוא דק וארוך ונכרך בראשי הדגים ועליו [e]) נאמר סוף חבוש לראשי ויש ממני גדל על שפת היאור או הים לפיכך נקרא ים סוף שגדל על שפתו סוף רב: חבוש ענין קשור וחשור ופירוש לראשי לראש הדג שבלעני כי הוא היה כמו ראשו כל זמן שהיה במעי הדג: לק״ ה׳ לאחריתם וסופם כלומר לעיקריהם שהוא [f]) קרקע הים וקצב וקץ אחד הוא [g]) וכן תרגם יונתן לעיקרי טוריא גחתית: הא״ ב׳ ב׳ ל׳ אמר מתחלה חשבתי שהארץ שהיא היבשת היו בריחיה בעדי כלומר שהיתה בורחת בעדי שלא אצא אליה לעולם אלא שיהיה הים קברי ואחרי שאני חי במעי הדג ידעתי שהעלית משחת חיי והשחת הוא הקבר ואצא עוד אל היבשה: יי׳ א׳ ששפטת אותי בדין: ב ה׳ בא [h]) הלשון הזה בענין הצרה והצוקה ובענין מרבית התפלה והבקשה כי האדם בעת צרתו הוא מדוכה ומעונה כאלו הוא מתעטף

---

a) R. Abenesra. — b) ubi hic fluvius in mare erumpit. — c) e significatione, quas occurrit Exod. 34, 11. d) Ps. 69, 2. — e) ideo: — f) quod est, id est. — g) synonyma sunt. — h) occurrit.

קצהו בקצהו כמו [i]) נפשם בהם תתעטף וכן בעת התפלה
כשיר בה [k]) להתפלל ולהתחנן בכל לבו כך הוא כפוף ומעונה
כאלו הוא מתעטף קצהו בקצהו: מש׳ אינו פועל יוצא אלא
הוא כמו שומרים: ח׳ י׳ יש מפרשים אותו מן [l]) חסד הוא
כלומר יעזבו אליליהם שהם חסד ונבלה והנכון שהוא כמשמעו
מן [m]) חסד ואמת כאשר פירשו הרי״קם [n]) ופירושו אמר יונה
משמרים חבלי שוא והם אנשי הספינה שהיו עובדים אלילים
ידעתי שאחר שנמלטו מן הצרה חסדם ועזבו כלומר החסד
והטוב שנדרו לעשות כמו שאמר [o]) וייראו האנשים וג׳ ויזבחו
זבח לה׳ [p]) וידרו [q]) נדרים ולא יקימו מה שנדרו וישובו
לעבודת אלהיהם אבל אני לא כן כי בקול תודה אזבחה לך
אשר נדרתי אשלמה: יש׳ התיו [r]) נוספת כמו [s]) עזרתה ולפי
דעתי [t]) כי כל כפל תוספת לכפל [u]) ענין וכשאמר ישועתה
רוצה לומר רוב ישועה:

i) Ps. 107, 5. — k) רבב. — l) Lev. 20, 17. — m) Gen. 24, 49. — n) R. Kimchi. — o) Jon. 1, 16. — p) i. e. להשם nomini i. e. Jovae. — q) נדר. — r) est *thau paragogicum*. — s) Ps. 44, 27. — t) ex mea sententia. — u) auget.

37.

Joelis de reditu Israelitarum vaticinium (4, 1 —3.) D. Kimchio interprete.

כי הנה זה יהיה בימים ובעת אשר אשיב את שבות יהודה וירושלים והם ימות המשיח וזכר יהודה וירושלים אע"פי [a]) שכל ישראל ישובו לפי [b]) שהמשיח יהיה משבט יהודה זכר יהודה וזכר ירושלים לפי שהוא ראש הממלכה גם וזכר ירושלים כי שם תהיה מלחמת גוג ומגוג אשוב כתוב בויו מן הקל [c]) כמו ושב יי' אלהיך את שבותך ענין הנחה והשקט וקרי אשיב ביוד מן הכבד [d]) ענין השבה: וקבצתי ואז באותו הזמן אקבץ את כל הגוים וטעם וקבצתי שאתן [e]) בלבם שיבאו עם גוג ומגוג וכן אמר בנבואת יחזקאל [f]) והביאותיך אל הרי יש': והורדתים אל עמק יהושפט כי שם תהיה המלחמה וזה העמק היה למלך יהושפט אולי בנה שם או עשה שם מעשה ונקרא על שמו והעמק הוא קרוב לעיר ירושלים או נקרא עמק יהוש' על שם המשפט כמו שאמר ונשפטתי עמם שם וכן תרגם יונתן למישר פלוג דינא: ונשפטתי אכנס במשפט עמם ואוכיחם על אשר הרעו לישראל בגלותם ביניהם: אשר פזרו בגוים. שיסום ומהנהו שהחריבו ארץ יש' והורו ישיבות בין הגוים: ואל עמי כמו ועל וכן [g]) ויך את הפלשתי אל מצחו כמו על: ידו גורל היו משליכים גורל ביניהם על ישר' זה יהיה שלך וזה יהיה שלי [h]): ידו משפטו יית מן לידות את קרנות הגוים [i]) ומפני

a) i. e. אף על פי quamvis. — b) לפי ש propterea quod. — c) Kal. — d) Hiphil. — e) fut. נתן. — f) Ezech. 39, 2. — g) 1 Sam. 17, 49. — h) hic tuus erit, hic meus. — i) Zach. 2, 4.

מגישה שני יודין [k]) כאחד חסרו היוד פא הפעל [l]) והוטלה
הנועתה על יוד איתן [m]) ופי ישליכו כמו אשליך לכם גורל [n]):
בזונה בשכר הונה:

38.

Abenesrae interpretatio loc. Malach. 3, 1—4.

הנני שולח מלאכי ופנה להיותו משיח בן יוסף [a])
האדון הוא הכבוד הוא מלאך הברית כי הטעם כפול [b])
ומי מכלכל כפול [c]) כמו יכיל [d]) מטלטלך [e]) ויטילו [f])
כי הוא כאש מצרף והנה זאת הנבואה זכריה [g]) והבאתי
את השלישית באש וכבדרית סמוך [h]) של מכבסים וישב
כמצרף [i]) ומטהר כסף מכל פסול. וטהר את בני לוי הם
הכהנים ולא יעשו כאשר הם עושים עקה וערבה בימי
עולם בהיותם בבית ראשון [k]):

---

k) propter concursionem duorum Jod. — l) Jod primitia radicis. — m) איתן vox ficta, quae continet quatuor literas, quibus solet futuri temporis declinatio absolvi. Itaque Jod Ethan est Jod praeformat. fut. — n) Jos. 18, 8.

a) v. Bertholdt Christol. Jud. p. 75. — b) eadem res bis expressa legitur. — c) radix (ל) duplicata est. — d) 1 Reg. 7, 26. — e) Ies. 22, 17. — f) Jon. 1, 5. — g) Zach. 13, 9. — h) eius vocabuli, quod sequitur מכבסים. — i) hoc vult: מצרף in hebraicis idem esse quod כמצרף. — k) templum primum a Salomone conditum.

39.

Jarchii interpretatio ejusdem loci.

הנני שולח מלאכי לבער את הרשעים ומלאך הברית נוקם נקם ברית ובקה דרך מן הרשעים [a]) האדון אשר אתם מבקשים אלהי המשפט [b]) ומי מכלכל ומי יכיל ומי העומד שיוכל לעמוד וכבורית מכבסים כבורית של מכבסים שמעביר [c]) את כל הכתם כן יעביר כל הרשעה בורית עשב הוא שמעביר את הכתם בל' [d]) אירבא [e]) שנייר"א [e]) ולשון בורית דבר המצחצח [f]) ומטה' כמו ברי לבב [g]) וישב מצרף ימנה מכל עסקיו להיו' [h]) כצורף המצרף ומטהר כסף:

40.

Psalm. 1. Vers. 1. Dav. Kimchio interprete.

אשרי האיש מלה אשרי היא לעולם בלשון רבים וזה הטעם כי לא יאשרו האדם בטובה אחת שתמצא בו או בהצלחה אחת שתזמן לו אלא בטובות רבות שימצאו בו יאמרו עליו אשריו וכלל דוד בזה המזמור דרך האדם ומה

---

a) purgans viam ab impiis — b) significatur (a propheta) Deus iudicii Mal. 2, 17. — c) עבר Hi. — d) i. e. בלשון עבודה זרה lingua cultus alieni, lingua barbara i. e. hoc loco: gallica. — e) duáe voces gallicas, quarum altera affertur herbe, altera obscura est. — f) res dealbans. — g) Ps. 73, 1. — h) i. e. להיות.

שראוי לו לעשות בזה העולם והגמול לצדיקים והעונש לרשעים והוא מזמור נכבד מאד לפיכך החל ספרו בו ואמר אשר לא הלך בעצת רשעים ספר תחלה הדרך הרע כמו שאמר [a] גם כן סור מרע ועשה טוב כי מתחילה ילמוד האדם מנעוריו דרך תאות העולם הזה לאכול ולשתות ולשמוח ובהם הוא גדל כמו שאמר [b] כי יצר לב האדם רע מנעוריו וכשיעמוד אדם על דעתו ויתחיל להכיר הטוב והרע כמו שאמר הזהירו גם כן שיסור [c] מדרך הרשעים ולא ילך בעצתם והרשעים הם החביבים לקנות ממון ותאות [d] לבם בעולם הזה ולא יבחנו בין הטוב והרע ויגזלו ויגנבו ויהרגו בעבור הממון מרוב חרדת לבם כי ענין הרשע הוא החרדה כמו [e] והוא ישקיט ומי ירשיע ובכל [f] אשר יפנה ירשיע ולא [g] ימלט רשע את בעליו אל תרשע הרבה ומפני זה [h] סמך הלך עם רשעים וסמך עמהם העצה כי הם יושבים ויועצים בני אדם לשמוע אליהם ומראים [i] להם פנים דרך עצה כי היא טובה לאסוף ולכנוס ולשמוח וברוב ישגה האדם בזה כי הישר בעיניו הטובה הנראת לו לעיניו ולא יביט לאחריתה [k] ואמ' [l] ובדרך חטאים לא עמד כי החטא יעשה [m] אותו האדם בהיותו עומד במקומו שוקט במעשה ובדבור ובלב ופירוש ובדרך אינו דרך ההליכה אלא המנהג ועשק האדם ומעשהו כמו [n] והודעת להם את הדרך ילכו בה ויאחז [o]

---

a) Ps. 34, 15. 37, 27. — b) Gen. 8, 21. — c) admonet, ut abstineat a. — d) desiderium cordis. — e) ut patet e loco (sc. Job. 34, 29) — f) 1 Sam. 14, 47. — g) Cohel. 8, 8. — h) ea de causa. — i) ראה. — k) non respicit finem, exitum. — l) vates amplius dicit, sequuntur haec. — m) peccatum committere solet. — n) Exod. 18, 20. — o) Iob. 17, 9.

צדיק דרכו מעשות [p] דרכיך דרכי [q] ספרתי והדומים [r] להם
ופי׳ [s] לא עמד לא נתעכב ולא השתדל עמהם ולא עמד
בחבורתם כדי שלא ילמוד ממעשיהם ואמר ובמושב לצים
לא ישב והלצים הם הערומים בדעת לרעה ומתגאים ומדברים
רעות על בני אדם ונותנים דופי ומום בבני אדם ומגלים
סוד זה לזה והענין [*] הזה לאנשים בעלים [t] יושבי קרנות
ומפני זה אמר ובמושב לצים לא ישב והנה בשלשה אלה [u]
כל תכונות האדם ותכונותיו או הולך או עומד או יושב והשכיבה
בכלל הישיבה היא ועוד כי השכיבה לישן [v] ברוב ובעוד
שהאדם ישן לא יעשה לא טוב ולא רע ובאמרו אשרי האיש
וגומ׳ הרי [w] שהזהירו שלא יעשה כמעשיהם ועל זה מאשר [x]
האדם שנסע מדרכם ונפרש ממעשיהם ומה שפירשו בו
רבותינו זכרונם לברכה הוא מה שאמרו וכי מאחר שלא הלך
היאך עמד ומאחר שלא עמד היאך ישב אלא לומר לך [y] שאם
הלך סופו [z] לעמוד ואם עמד סופו לישב ואם ישב סופו
ללוץ ואם לץ עליו הכתוב אומר [aa] ולצת לבדך תשא:

---

p) Ies. 58, 13. — q) Ps. 119, 26. — r) similia his sc. alibi reperiuntur. — s) פירוש. — *) hoc cadit in homines, qui. — t) עול. — u) his tribus verbis. — v) ad somnum capiendum — w) patet eum monere, ut. — x) beatum praedicat. — y) respondendum tibi est. — z) in eo est ut, proxime abest ab. — aa) Prov. 9, 12.

41.

Psalmi octavi vers. 3—5. D. Kimchio interprete.

כי אראה וג׳ לא זכר השמש יש אומרים כי בלילה אמר זה המזמור בעת שהיה מסתכל בירח וכוכבים ומבין נפלאות הבורא: ויש אומרים כי ביום לא צבא כי אם השמש לבדו: ובלילה יראה צבא גדול מאד לפיכך לא אמר השמש ויש אומרין כי מה שאמר אשר תנה הודך על השמים רמז על השמש כי היא הבריאה הגדולה: ואמר כי אראה שמיך כלומר [a] כשאראה הבריאות הגדולות אשר יש לך בעולם ואבין עניין האדם אני תמיה ואמר: מה אנוש כי תזכרנו ומה אנוש הפך מה אדיר [b] שמך כי הוא להגדלה [c] וזה לחקטנה אמר כי אראה שמיך והירח והככבים שהם בריאות גדולות ומשכילות [*] מה אנוש כי זכרת אותו והאצלת עליו מהוד המשכילים העליונים שאינם גוף [d] כי אף אותם שהם גופות אני רואה גודל גופם וערכם כי האנוש כאין נגדם [e] ואמר מעשה אצבעותיך ואמר אשר כוננת להכחיש הכופרים שאמרו שהעולם קדמון [f] לפיכך אמר מעשה וכוננת שאתה חדשת אותם כולם ואמר אראה שמים ואם אין נראה לנו אלא הסמוך לנו לפי שהם מזהירים כולם כמו הדבר אשר בתוך כלי הזכוכית [g] שהוא נראה מבחוץ וכתב החכם רבי אברהם בן עזרא זכרונו לברכה [h]

---

a) quasi dicat. — b) opponitur illis verbis מ׳ א׳. — c) facit ad amplificationem. — *) intellectu praeditae, quae est Hebraeorum opinio. cf. Job. 38, 7. — d) (angeli) qui non sunt corporei. — e) cum illis comparatus (homo). — f) nullum initium habuisse. — g) vas vitreum. — h) sancta sit eius memoria. —

כי אמר אצבעותיך כי האצבעות עשרה והגלגלים עשרה שבעה רקיעים שבהם שבעה כוכבי לכת וגלגל המזלות וגלגל התשיעי למעלה מגלגל המזלות והעשירי כסא [i]) הכבוד: 4. מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו כפל עניין במלות שונות או רוצה לומר כי תזכרנו כי זכרת בבריאתו שהאצלת מהודך עליו ותפקדנו כל הימים אשר הוא חי תשגיח עליו ובמעשיו לתת לאיש כדרכיו: 5. ותחסרהו מעט מאלהים הם המלאכים בעבור כי נשמת האדם מתכונת המלאכים שאיננה גוף כמו שהם אינם גופו והחסרון הוא לפי שהיא בגוף [k]) וכבוד והדר תעטרהו בנשמה העליונה שנתת [l]) בו ובה תמשילהו במעשה ידיך תמשילהו במעשה ידיך היצורים השפלים או פירש אף העליונים והממשלה הוא שמבין בשכלו מהלך הגלגלים והכוכבים:

42.

Joelis vaticinium de locustarum agmine (2, 1—11.) interprete Aben Esra.

1. תק״ זה הנביא אמר חגרו לפני בא זה היום ובבא היום אמר תק״ ש״ ובעבור זה אמר וגם עתה שבא יום יי׳ ישובו אל יי׳ כי הוא יפליא לעשות עמכם: — 2. יום כדרך [a]) וכסה את עין הארץ. וטעם כשחר. רגע אחד הפרוש. עם חבור וכמוהו [b]) ארזים לא עממוהו לא התחברו עמו

i) כִּסֵּא. — k) quod animus in corpore inest, corpori inclusus est. — l) quam dedisti, posuisti i. e. tribuisti ei.

a) Exod. 10, 5. — b) Ezech. 31, 8.

במערכה אחת ובכה קראו [c]) גוי. לא נהיה לבוא ארבעה מינים יחד: — — .3 לפניו דרך משל על הארבה וגם פליטה אין דבר שנמלט ממנו: — — .4 כמ״ כמרוצה: — — .5 כק״ הטעם כי המרכבה איננה הולכת על מקום גבוה ואלה [d]) על ראשי ההרים. כק״ ל״ א״ שיראה [e]) למעלה. ער״ מל״ מערכה אחר מערכה: — — .6 מפ״ י״ עמ״ רבים מפני זה העם העצום: ומלת פא״ באלף מגזרת פאר והר״ש כפול כמו [f]) סגריר והטעם שיתקבץ ויתאסף: הפך יתפשט כמו אספו נגהם. ויפת אמר, לשון שחרות והאלף נוסף: — — .7 כגב״ יע״ כמו יעותון וככה בלשון ישמעאל: — — .8 א״ דרך משל. גב״ מין הזכר ובעבור שהזכיר כגבורים ירוצון. וב״ הש״ כלי מלחמה כמו [g]) מעבור בשלח ואין משלחת במלחמה. אל יב״ כמו [h]) ולא יבצעו וכמוהו [i]) ובצעם בראש כולם: — — .9 ב״ יש״ מגזרת שוק: — — .10 לפ״ רגזו אנשי הארץ. ש״ וירח קדר עליהם כמו [k]) עד אשר לא תחשך השמש: — — .11 ויי״ הטעם שיש [l]) להם קול גדול על כן רגזה ארץ בקול התרועה שאמר [m]) ירגזו כל יושבי הארץ. והמפרש כי פירוש השם הודיעכם זה לפני בואו איננו על דרך הלשון רק הטעם כאילו השם הרעיש הארץ כדרך [n]) מציון ישאג ומירושלם יתן קולו. והוא מתנבא על הרעש על כן אמר [o]) שאוג ישאג על נוהו: ואין לתמוה איך הוא קולו כקול הר״ כי רב מאד מחנהו כמו [p]) ושאון לאומים. עו״ ד״ כמו [q]) כי פי הוא וגו׳ קבצן: — —

---

c) Joel 1, 6. — d) locustae. — e) quae conspicitur. — f) Prov. 27, 15. — g) Job. 33, 18. — h) Cohel. 8, 8. — i) Am. 9, 1. — k) Coh. 12, 2. — l) quod est. — m) Joel. 2, 1. — n) Joel. 4, 16. — o) Jer. 25, 30. — p) Jes. 17, 12. — q) Jes. 34, 16.

43.

Hoseae locus 11, 1—8. interprete Aben Esra.

1. כי נער זהו מלומדה ממני כי מהיותו נער והטעם
בצאתו ממצרים אז החלותי ליסרו בעבור שאהבתיו 2. קראו
הטעם: ממצרים קראתי לבני לעבדני והם עתה: קראו
להם לבעלים וכאשר קראו להם לבעלים: כן הלכו
ונדדו מארצם מפניהם ויש אומרים קראו להם נביאי והם
הלכו אחרניות: 3. ואנכי תרגלתי תי״ו תרגלתי תחת ה״א
ואין כמוהו במקרא והטעם הרגלתיו ללכת על רגליו כאשר
יורגל הנער שיוקח על זרועותיו וזהו כדרך רפואה לחזק הנער
עד שיוכל ללכת: 4. בעבור שדמה ישראל לעגלה מלומדה
אמר בחבלי אדם בעבותות אמשכם בעבותות אהבה לא כמו
העבותות המושכות בצואר העגלה החורשה: ואהיה להם
כאנשים המרימים עול העגלה להרים העול שהוא על לחיה
רגע אחר רגע: ואט׳ כמו אטה ומלת אוכיל שם דבר כמו [a]
אוכיל בכסף והייתי מטה אליו אוכל ורבי מרינוס אמר כי
אוכיל רחוי להיותו אאכיל כמו [b] ויסף עוד דוד את כל בחור
בישראל תירש ואם כמשמעו שהייתי מאכיל אם: 5. לא
ישוב ואשור שם מלכו כאשר [c] הזכרתי ושמו להם ראש
אחד: כי מאנו לשוב אלי ההולכים למצרים לשוב אל
ארצי: 6. וחלה כמו [d] יחולו על ראש יואב ולא [e] חלו
בה ידים ידי האוהבים: וכלתה בדיו סעיפיו כמו [f] והעש
בגים זאת הרעה באה להם: ממועצותיהם: 7. ועמי

---

a) Deut. 2, 28. — b) 2 Sam. 6, 1. — c) Hos. 2, 2. d) 2 Sam. 3, 29. — e) Thren. 4, 6. — f) Ezech. 17, 6.

הלואים באל"ף כמו [g] אשר הלאום וי"ו למשובתי אינו סימן הפועל כמו [h] ושמחתים בבית תפלתי אשתחוה [i] אל היכל קדשך ביראתך: כי משובה לשלם לגנאי והנה הטעם שהם עושים דרך משובה עמי כאדם תלוי באויר אינו עולה למעלה ואינו יורד למטה ואל על כמו [k] נאם הגבר הוקם על שהוא תואר כמו עליון והנה פירושו תלים ואל עליון יקראוהו הקוראים והם נביאי השם וכולם על דרך אחד לא ירימו ראש: 8. איך אמגנך כמו אחנך כמו אשר מגן צריך עטרת [l] תפארת תמגנך תתן לך כמו [m] כי ארץ הנגב נתתני נכמרו יקדו ונצרבו כמו [n] עורינו כתנור נכמרו: נחומי' מגזרת [o] וינחם [p] יי' ודברה תורה כנגד בני אדם:

---

g) 2 Sam. 21, 12. — h) Jes. 56, 7. — i) Ps. 5, 8. — k) Prov. 30, 1. — l) Prov. 4, 9. — m) Jud. 1, 15. — n) Thren. 5, 10. — o) hoc vocabulo indicant Rabbini, unde ductum sit aliquod vocabulum q. d. נחומי oritur a voce נחם quae legitur Gen. l. c. — p) Gen. 6, 6.

37.

Joelis de reditu Israelitarum vaticinium (4, 1—3.) D. Kimchio interprete.

כי הנה זה יהיה בימים ובעת אשר אשיב את שבות יהודה וירושלים והם ימות המשיח וזכר יהודה וירושלים אע"פי [a] שכל ישראל ישובו לפי [b] שהמשיח יהיה משבט יהודה זכר יהודה וזכר ירושלים לפי שהוא ראש הממלכה גם זכר ירושלים כי שם תהיה מלחמת גוג ומגוג אשוב כתוב בויו מן הקל [c] כמו ושב יי' אלהיך את שבותך ענייך הנחה והשקט וקרי אשיב ביוד מן הכבד [d] ענין השבה: וקבצתי ואז באותו הזמן אקבץ את כל הגוים וטעם וקבצתי שאתן [e] בלבם שיבאו עם גוג' ומגוג וכן אמר בנבואת יחזקאל [f] והביאותיך אל הרי יש': והורדתים אל עמק יהושפט כי שם תהיה המלחמה וזה העמק היה למלך יהושפט אולי בנה שם או עשה שם מעשה ונקרא על שמו והעמק הוא קרוב לעיר ירושלים או נקרא עמק יהוש' על שם המשפט כמו שאמר ונשפטתי עמם שם וכן תרגם יונתן למישר פלוג דינא: ונשפטתי אתם במשפט עמם ואוכיחם על אשר הרעו לישראל בגלותם ביניהם: אשר פזרו בגוים. שיטוש ומחנתי שהחריבו ארץ יש' ותורו יושביה בין הגוים: ואל עמי כמו ועל וכן [g] ויך את הפלשתי אל מצחו כמו על: ידו גורל היו משליכים גורל ביניהם על ישר' זה יהיה שלך וזה יהיה שלי [h]: ידו משפטו יתה מן לירות את קרנות הגוים [i] ומפני

---

a) i. e. אף על פי quamvis. — b) לפי ש propterea quod. — c) Kal. — d) Hiphil. — e) fut. נתן. — f) Ezech. 39, 2. — g) 1 Sam. 17, 49. — h) hic tuus erit, hic meus. — i) Zach. 2, 4.

מגישת שני יודין [k]) כאחד חסרו היוד פא הפעל [l]) והוטלה
הנועתה על יוד איתן [m]) ופי ישליכו כמו אשליך לכם גורל [n]):
בזונת בשכר הזונה:

38.

Abenesrae interpretatio loc. Malach. 3, 1—4.

הנני שולח מלאכי יתכן להיותו משיח בן יוסף [a])
האדון הוא הכבוד הוא מלאך הברית כי הטעם כפול [b])
ומי מכלכל כפול [c]) כמו יכיל [d]) מטלטלך [e]) ויטילו [f])
כי הוא כאש מצרף והנה זאת הנבואה זכריה [g]) והבאתי
את השלישית באש וכבדרית סמוך [h]) של מכבסים וישב
כמצרף [i]) ומטהר כסף מכל פסול וטהר את בני לוי הם
הכהנים ולא יעשו כאשר הם עושים עתה וערבה בימי
עולם בהיותם בבית ראשון [k]):

---

k) propter concursionem duorum Jod. — l) Jod primitiva radicis. — m) איתן vox ficta, quae continet quatuor literas, quibus solet futuri temporis declinatio absolvi. Itaque Jod Ethan est Jod praeformat. fut. — n) Jos. 18, 8.

a) v. Bertholdt Christol. Jud. p. 75. — b) eadem res bis expressa legitur. — c) radix (ל) duplicata est. — d) 1 Reg. 7, 26. — e) Ies. 22, 17. — f) Jon. 1, 5. — g) Zach. 13, 9. — h) eius vocabuli, quod sequitur מכבסים. — i) hoc vult: מצרף in hebraicis idem esse quod כמצרף. — k) templum primum a Salomone conditum.

39.

Jarchii interpretatio ejusdem loci.

הנני שולח מלאכי לבער את הרשעים ומלאך הבריח נוקם נקם בריח ופנה דרך מן הרשעים [a]) האדון אשר אתם מבקשים אלהי המשפט [b]) ומי מכלכל ומי יכיל ומי העומד שיוכל לעמוד וכבוריח מכבסים כבוריח של מכבסים שמעביר [c]) את כל הכתם כן יעביר כל הרשעה בוריח עשב הוא שמעביר את הכתם בל׳ [d]) אירבא [e]) שנייר״א [e]) ולשון בוריח דבר המצחצח [f]) ומטה׳ כמו ברי לבב [g]) וישב מצרף ופנה מכל עסקיו להיו׳ [h]) כצורף המצרף ומטהר כסף:

40.

Psalm. 1. Vers. 1. Dav. Kimchio interprete.

אשרי האיש מלה אשרי היא לעולם בלשון רבים וזה הטעם כי לא יאשרו האדם בטובה אחת שהמצא בו או בהצלחה אחת שתזמן לו אלא בטובות רבות שימצאו בו יאמרו עליו אשריו וכלל רוב בזה המוסר תורה האדם ומה

---

a) purgans viam ab impiis — b) significatur (a propheta) Deus iudicii Mal. 2, 17. — c) עבר. Hi. — d) i. e. בלשון עבודה זרה lingua cultus alieni, lingua barbara i. e. hoc loco: gallica. — e) duae voces gallicae, quarum altera afferturq herbe, altera obscura est. — f) res dealbans. — g) Ps. 73, 1. — h) i. e. להיות.

שראוי לו לעשות בזה העולם והגמול לצדיקים והעונש לרשעים והוא מזמור נכבד מאד לפיכך החל ספרו בו ואמר אשר לא הלך בעצת רשעים ספר תחלה הדרך הרע כמו שאמר [a]) גם כן סור מרע ועשה טוב כי מתחילה ילמוד האדם מנעוריו דרך תאות העולם הזה לאכול ולשתות ולשמוח ובהם הוא גדל כמו שאמר [b]) כי יצר לב האדם רע מנעוריו וכשיעמוד אדם על דעתו ויתחיל להכיר הטוב והרע כמו שאמר הזהירו גם כן שיסור [c]) מדרך הרשעים ולא ילך בעצתם והרשעים הם החביבים לקנות ממון ותאות [d]) לבם בעולם הזה ולא יבחנו בין הטוב והרע ויגזלו ויגנבו ויהרגו בעבור הממון מרוב חרדת לבם כי ענין הרשע הוא החרדה כמו [e]) והוא ישקיט ומי ירשיע ובכל [f]) אשר יפנה ירשיע ולא [g]) ימלט רשע את בעליו אל הרשע הרבה ומפני זה [h]) סמך הלך עם רשעים וסמך עמהם העצה כי הם יושבים ויועצים בני אדם לשמוע אליהם ומראים [i]) להם פנים דרך עצה כי היא טובה לאסוף ולכנוס ולשמוח וברוב ישגה האדם בזה כי הישר בעיניו הטובה הנראית לו לעיניו ולא יביט לאחריתה [k]) ואמ' [l]) ובדרך חטאים לא עמד כי החטא יעשה [m]) אותו האדם בהיותו עומד במקומו שוקט במעשה ובדבור ובלב ופירוש ובדרך איננו דרך ההליכה אלא המנהג ועשק האדם ומעשהו כמו [n]) והודעת להם את הדרך ילכו בה ויאחז [o])

---

a) Ps. 34, 15. 37, 27. — b) Gen. 8, 21. — c) admonet, ut abstineat a. — d) desiderium cordis. — e) ut patet e loco (sc. Job. 34, 29) — f) 1 Sam. 14, 47. — g) Cohel. 8, 8. — h) ea de causa. — i) ראה. — k) non respicit finem, exitum. — l) vates amplius dicit, sequuntur haec. — m) peccatum committere solet. — n) Exod. 18, 20. — o) Iob. 17, 9.

נְחִירִים nares.
נטל tollere, accipere, ferre, portare, reportare.
נטף guttatim delabi, destillare.
נימוס (νομος) lex.
נְכוֹנָה adv. recte.
נָמוּךְ (locus) depressus.
נַמִּי etiam.
נָמֵל (λίμην) lacus.
נקט capere sumere.
נָשָׂא וְנָתַן negotiari, versari inter se.
נִשְׁמְתָא anima.
נִשְׁתְּוָן decretum, epistola.
נתר, הותר solvi, liberum fieri.
סוּדָרִין sudarium.
סְטָיו stoa, porticus.
סִימָן signum. אינו סימן פועל p. non est signum agentis, non dictum est activo sensu.
סכל contemplari.
סָמוּךְ coniunctus, vicinus, finitimus.
סְמוּךְ status constructus.
סמך promovere, creare magistratum.
סעד cibo reficere.
סְעוּדָה prandium, convivium.
סְעִיפִּים consilia, studia.
עאל (על) ingredi.
עֲבֵירָה transgressio.
עבר Hi. removere.
לשון עבר tempus praeteritum.
עָגוֹל rotundus.
עזת discedere.
עדין hucusque, hodienum.
עַד לֹא priusquam.
עַד שֶׁ usque adeo, ut.
עוֹבָדָה opus.
עוג circulum ducere.
עוֹנֶשׁ mulcta.

עֲזָרָה atrium.
עכב tardare, morari.
עִלָּאָה supremus.
עלייה ascensio.
עלל intrare.
עמד stare, surgere, constare de pretio. עמד ל adesse alicui.
עִנְיָין res; significatio (sensus).
עסק occupatus fuit.
עֵסֶק negotium, occupatio.
עִקָּר radix.
עַקְרָב scorpio.
ערה adhaerere, cohaerere.
עַרְכָא (apta) dispositio.
עֲשָׂק occupatio.
פְּגִישָׁה concursio.
פוג intermittere, remittere.
פועל verbum. פ׳ יוצא verbum activum, פ׳ עומד v. neutrum.
פּוּרְעָנוּת poena.
פָּחוּת minus.
פְּחִי, פְּחִית imminutio. פְּחִי נֶפֶשׁ animus fractus, abiectus.
פטם Pa. miscere, parare.
פטר dimittere.
פירש Pa. explicuit, interpretatus est.
פֵּירוּשׁ interpretatio; effatum.
פַּלְטֵרִין palatium.
פָּנִים modus.
פָּסוּל profanum.
פסק cessare.
פַּעַם אַחַר semel, aliquando.
פסד Aph. perdere.
פצע Hi. findere se, discedere.
פְּרוּטָה nummulus.
פרט particulare, speciale.
פרם secare.
פַּרְנָסָה sustentatio, alimenta.

פרחי כהנה pubere sacerdotii, sacerdotes iuvenes.
פרסה (παρασαγγης) leuca, quae continebat 4000 passus maiores.
פשט Hi. exuere (excoriare).
פשרא interpretatio, explicatio.
צבע tinctor.
צבעון versicolor.
צוח vociferari.
צונן frigidus.
צורך necessitas.
צחח splendere, albere.
ציבור ecclesia (universa).
ציפרונין Cypria.
צלוחית pyxis.
צערא dolor, miseria.
צרב Hi. ardere.
צרך indigere, opus habere.
קא particula talmudica, quae praefigi solet participiis (cf. syr. כד) et praeterito.
דקא quae quidem, quae.
קבע figere, (lapidibus) distinguere.
קדם Aph. praecedere.
קדמאה primo loco.
קרש coagulare.
קום Hi. אוקים stabilire, decernere, statuere.
קומה statura (hominis).
קמי coram.
קטגר (κατηγορειν) accusare.
קיסרין Caesarea.
קלל Aph. levare, tollere.
קלף decorticare.
קלקל corrumpere, pervertere.
קמי ante, coram.
קקי nomen recens oppidi antiqui Keilah.
קרא vocare, legere.
קרע findere, discindere.
קרנות anguli (platearum) Qui sedent in angulis pl. sunt homines otiosi.
קתדרא cathedra.
ראוי dignum, conveniens, accommodatum.
רבון dominus, rex.
רגיל expeditus, promtus.
רגימה lapidatio.
רגל assuescere.
רגל festum maius.
רוב magna pars.
רוצה לומר vult dicere, hoc est.
רזא mysterium.
רמז innuere, significare.
רעץ conterere, frangere.
רפא mittere, dimittere (gehnlassen) — restituere, instaurare.
רצועה corrigia, lorum.
רצפה pavimentum.
רשאה foem. adi. רשאי potestatem, licentiam habens.
רשות potestas, licentia; magistratus, in potentia constituti.
שבק repudiare.
שגח prospicere alicui, curare aliquem.
שדל Ethp. occupari, operam dare.
שדי שלא ne.
שבת hebdomas (τα σαββατα).
שוא Pa. comparare, conciliare.
שום nomen.
שונים diversa, varia.
שורה ordo, series.
שול fimbria.
שחרית diluculum.
שטף inundare.
שוחא fovea.
שיש marmor.

שכח invenit.
שֶׁלֹּא ne.
שַׁלִּיט potestatem habens.
שֵׁם (nomen Jovae) Deus.
שֶׁמָּא ne forte, si forte.
שנא variare.
שעל aestimavit.
שַׁעְתָּא hora. בש׳ ר׳ quando.
שִׁפְעָה affluentia.
שֶׁקֶל forma, analogia.
שרה habitare.
תא v. אתא.
ת״ח i. e. תלמידי חכמים 2.
ת״ר i. e. תָּנוּ רַבָּנָן tradiderunt Rabbini nostri.
תָּדִיר perpetuo.
תּוֹאַר (שֵׁם) nomen appellativum, adiectivum.
תּוּרְגְּמָן interpres.
תּוֹשְׁבָּחָה laus, hymnus.
תחייה reviviscentia, in vitam restitutio.
תיבה vocabulum.
תֵּירוּץ expulsio.
תְּכוּנָה conditio, indoles.
תכן rabb. Ni. quadrare, cadere in.
תמה obstupescere.
תמר Pa. columnam efficere.
תנה tradere, docere.
תְּנוּעָה motio.
תקן Pa. decernere, instituere, substituere.
תַּרְגֵּם interpretari.
תרווהי i. q. hebr. שְׁנֵיהֶם.
תרוך expellere, eiicere.
תִּשְׁחוֹרֶת iuventus.
תתא i. q. תחת.

ERRATA.

Pag. 13 lin. 13 pro יעין lege: ועין.
Ibid. — 23 — בריין — ברין.

LIPSIAE
IMPRESSIT BENEDICTUS GOTTHILF TEUBNER.

כריסטאמאטיא
של התלמוד
מאת
ווינער